

Første udkast til et forsøgsprojekt med at formulere en:

3Ø udviklingsplan for Askø/Lilleø, Femø og Fejø **-mod en lokal forståelse af hvordan man skaber bæredygtig udvikling af helårssamfundene på de tre beboede øer i Lolland Kommune – både hver for sig og sammen.**

Indholdsfortegnelse

Projektbeskrivelsen, som den blev formuleret i 2006.....	s. 2
Udviklingen på de 3 øer – historie og teori.....	s. 4
3Ø-samarbejdet	s. 4
Askø.....	s. 6
Femø.....	s. 8
Fejø.....	s. 10
Alderssammensætningens udvikling på de 3 øer.....	s. 13
Færgerne – øernes livsnerve.....	s. 16
Erhverv på Fejø.....	s. 17
Fejø Skole.....	s. 18
Metoder i projektet.....	s. 18
Askøs ønsker til udviklingsplanen (Dette er Askø's udviklingsplan).....	s. 18
Femø's ønsker til udviklingsplanen (Dette er Femø's udviklingsplan).....	s. 19
Fejø's ønsker til udviklingsplanen (Dette er Fejø's udviklingsplan).....	s. 26
Forslag til udviklingsplanens fremtid.....	s. 34
Landdistriktsudvikling – generelle perspektiver.....	s. 34
Litteratur.....	s. 36
Bilag 1 3Ø møde om visioner for 3Ø samarbejdet	s. 37
Bilag 2 Om Fejø's infrastruktur.....	s. 38
Bilag 3 Høringssvar om Fejø Skole i Lolland Kommunes skolestruktur	s. 41
Bilag 4 Referat af borgermøde på Fejø 15.5.2008.....	s. 46
Bilag 5 Indkaldelse til borgermøde på Femø 16.2.2008.....	s. 48
Bilag 6 Referat af borgermøde på Femø 9.5.2008.....	s. 49
Bilag 7 Indkaldelse til borgermøder på Femø i september 2008.....	s. 51
Bilag 8 Visioner for Fejø Møllebutik og Turistinformation.....	s. 52

Projektbeskrivelsen, som den blev formuleret i 2006:

Projektets formål er at formulere en lokalt funderet og bæredygtig udviklingsplan for de tre småøer Askø/Lilleø, Femø og Fejø som er hjemmehørende i den fremtidige Lolland Kommune. Udviklingsplanen skal løbe frem til 2013 og sikre grobund for øernes fremtid som helårssamfund.

Baggrund for projektet:

På det nye kommunale landkort kommer småøerne Fejø og Femø (der hidtil har hørt under Ravnsborg kommune) til at dele skæbnefællesskab med Askø/Lilleø (der hidtil har hørt under Maribo kommune) i den nye Lolland kommune. Med længere til de politiske beslutningstagere i den større kommune og med muligheden for mere indflydelse på egen situation gennem nærdemokratiske tiltag er det relevant med et koordineret samarbejde mellem de tre øer. Og set i et udviklingsperspektiv har de tre øer med deres fælles forudsætninger og forskelligheder et stort potentiale for gennem samarbejde at fastholde og styrke både bosætning og erhverv samt øernes sociale og kulturelle ressourcer.

Fejø bosætningsgruppe ønsker derfor sammen med Fejøforeningen og beboerforeningerne på Askø/Lilleø og Femø samt andre interesserede øboere at formulere en udviklingsplan der er fælles for de tre øer med baggrund i et analytisk forarbejde, hvor der vil blive trukket på de mange lokale resourcepersoner fra de tre øer.

Fejø bosætningsgruppe er en arbejdende aktionsgruppe under den lokale beboerforening Fejøforeningen (). Gruppen har succesfuldt arbejdet med bosætning af resourcestærke børnefamilier på Fejø i årene 2001-2004. Siden 2004 er tilflytningen af børnefamilier imidlertid aftaget samtidig med at Fejø har oplevet en stor fraflytning på op imod 50 % af de nytilflyttede børnefamilier. I perioden 2004-2006 er der således tale om et markant fald i antallet af børnefamilier på Fejø. Grundene hertil er uden tvivl mange og en af mulighederne for at få mere indblik i situationen og en bedre koordinering af den lokale frivillige indsats er formuleringen af en egentlig udviklingsplan.

En sådan udviklingsplan vil helt overordnet kunne tage afsæt i en analyse af den infrastrukturelle situation, demografiske forhold, erhvervsmuligheder, kommunale servicetilbud, nærdemokratiske og borgerinddragelsesmæssige muligheder og begrænsninger, samt lokale ønsker og forventninger til fremtidens udviklingstiltag på alle tre øer.

Der er allerede etableret et samarbejde mellem Fejø, Femø og Askø i forbindelse med kommunesammenlægningen. Der er i denne samarbejdsrelation et udbredt ønske om en fælles strategi, der skal munde ud i det overordnede mål: At øerne lever og blomstrer som helårssamfund.

Som bekendt synes ”græsset oftest grønnere hos naboen” ved første øjekast og sådan er det også i denne sammenhæng. Folk fra Askø/Lilleø og Femø synes det virker som om alt er i sin skønneste orden på Fejø med bosætning, skole, erhvervsliv osv. For os som bor på Fejø er det åbenlyst at her også er problemer med en stor fraflytning af børnefamilier i de senere år og et faldende elevtal på skolen siden 2004. Ligeledes er serviceniveauet på færgområdet blevet forringet i takt med, at vi lokalt har skabt bosætning for nu blot at nævne nogle få af Fejøs problemer. Fejø og Askø/Lilleø kan nok misunde Femøboerne den gejst og fælles front der er lokalt for 3Ø samarbejdet, ligeledes har Femø gennemført et flot havneprojekt der har givet hele øen et løft. Femøboerne selv bekymrer sig nok mest om det lave og fortsat faldende befolkningstal og den stigende gennemsnitsalder. De føler vel lidt, at de har kniven på struben hvad angår Femøens overlevelse som helårssamfund. På Askø har de allerede et demokratisk valgt ø-kontaktudvalg der fungerer godt. Det arbejder vi for at få på Femø og Fejø. Udvalget på Askø er f.eks. beslutningstager i sager der vedrører ’weekend-attester’ på helårshuse. Ifølge askøboerne er det største problem i forhold til ny bosætning, at man kun har ca. 60 helårsboliger og disse helårshuse er der ofte ventelister på. Øens yngste beboere er aldersmæssigt i 30’erne og på Askø ønsker man sig som mange andre steder tilflyttende unge familier.

Fra både Femø og Fejø har der på 3Ø-møderne været et ønske om en direkte færgeforbindelse mellem de to øer. Fra alle tre øer er der ligeledes et ønske om etableringen af en fast småbådsforbindelse til persontransport. Infrastrukturelle tiltag kan være nøglen til en styrkelse af både bosætning og erhverv på de tre øer. Ligeledes vil bedre direkte transportforbindelser mellem de tre øer kunne være med til at understøtte og udvikle de allerede eksisterende servicefunktioner og kulturelle tilbud. I den forbindelse skal det nævnes at der nærværende er nedsat tre arbejdsgrupper med repræsentanter fra de tre øer der arbejder med

henholdsvis færgefart, småbådsforbindelse og kulturelle tiltag fælles for øerne.

Behovsundersøgelser, lokal debat, indsamling af lokal viden og analyser af data vil kunne danne baggrund for en udviklingsplan som er lokalt forankret. En sådan udviklingsplan kan forhåbentlig bidrage til at vi sammen når Askø/Lilleø, Femø og Fejøs overordnede mål: At øerne lever og blomstrer som helårssamfund.

Projektets aktiviteter:

Borgermøder og spørgeskemaundersøgelser
Møder mellem projektdeltagere fra de tre øer
Interviews med lokale ressourcepersoner

Analyse af infrastrukturelle spørgsmål
Analyse af tilgængelighed af helårshuse
Oversigt og analyse af muligheder og begrænsninger i de kommunale og regionale servicetilbud (herunder børnepasnings- og skoletilbud, ældrepleje og lægeordning)

Udarbejdelse af oversigt over eksisterende erhverv og erhvervsmuligheder på øerne
Analyse af til og fraflytningsmønstre 2001– 2006

(Afløst aktivitet: Kandidatspecialeskrivning om bosætning og landdistriktsudvikling ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet v. / Henriette Spandet Jensen)

Udviklingsplan udarbejdes

Projektets deltagere:

3Ø-udvalget som består af Fejðforeningen, Femø og Askø/Lilleø beboerforeninger, økontaktudvalget på Askø/Lilleø og Fejð bosætningsgruppe.

Arbejdsgrupper for hhv. færgefart, småbådsforbindelse og kulturelle tiltag. Disse arbejdsgrupper er nedsat af 3Ø-udvalget og består indtil videre af repræsentanter for Fejðforeningen, Femø og Askø/Lilleø beboerforeninger, økontaktudvalget på Askø/Lilleø, Fejð bosætningsgruppe og andre interesserede aktører på de tre øer. De tre arbejdsgrupper skal minimum have to repræsentanter fra hver ø. Der kan dannes nye arbejdsgrupper såfremt 3Ø udvalget finder det relevant.

Samarbejdspartnere:

Sammenslutningen af Danske Småøer
Landdistriktsnetværk Lolland
Lolland Kommune
Institut for Antropologi, Københavns Universitet

Projektets tidsplan:

Forsøgsprojektet er et netværksdannede og vidensopsamlende projekt som til dels allerede er sat i gang via en bred lokal opbakning og frivilligt arbejde. Projektets tidsplan kan groft opdeles i tre tematiske faser som i praksis er svære at afgrænse:

Information og forberedelser:

1. januar 2007 – 1. april 2007: Projektstart med information om projektet, forberedelse af borgermøder og spørgeskemaundersøgelser, mødeaktivitet i arbejdsgrupper, kontakt til relevante lokale aktører m.m.

Viden og dataindsamling:

1. april 2007 – 1. december 2007: Viden og dataindsamling, afvikling af borgermøder og spørgeskemaundersøgelser, interviews med lokale ressourcepersoner, mødeaktivitet i arbejdsgrupper og 3Ø udvalget.

Udviklingsplan formuleres:

1. december 2007 – 1. april (udsat til 1. november) 2008: Analysearbejde, mødeaktivitet i arbejdsgrupper og 3Ø udvalget, borgermøder hvor resultaterne diskuteres, afrapportering og vidensformidling.

Hvilket lokalområde er projektet rettet imod:

Projektet er rettet mod Askø/Lilleø, Femø og Fejø som er de beboede småøer i den kommende Lolland kommune.

De enkelte øer har udarbejdet deres egen udviklingsplan.

(Her slutter projektansøgningen)

Udviklingen på de 3 øer – historie og teori

Indtil kommunalreformen i 1970 har Askø, Fejø og Femø været selvstændige kommuner med egne sogneråd. Efter 1970 kom Askø/Lilleø til at høre under Maribo Kommune og Fejø og Femø under Ravnsborg Kommune. 1. januar 2007 er alle tre øer hjemmehørende i Lolland Kommune.

Askø/Lilleø, Femø og Fejø er i et historisk perspektiv præget af de generelle problemer, som landdistrikter og specielt udkantsområder lider under; befolkningstilbagegang, høj gennemsnitsalder, dalende skattegrundlag, arbejdsløshed og stigende sociale udgifter. Øerne har som andre sammenlignelige områder mærket afvandringen fra land til by, men nutidens teknologiske landvindinger betyder, at der er mulighed for en ny type af bosætning i landets udkantsområder.

Ifølge samfundsforsker Lars O. Persson er det især i landdistrikter med et faldende befolkningstal vigtigt, at befolkningen både erkender problemerne, men samtidig også er bevidste om egne ressourcer og muligheder, så de kan inddrages i at skabe en bæredygtig udvikling (Persson 2002).

Antropologen Gunnar L. H. Svendsen fastslår at *"...de fleste af os vel stadig – et eller andet sted indeni – er landboere. Vi lever måske ikke vores liv på landet, men mange af os lever med drømmen"* (Svendsen 2002a).

I forbindelse med den nye kommunalreform i 1970 og den 'landsbydød', der fandt stede i de efterfølgende år, opstod den danske landsbysamfundsbevægelse med paraplyorganisationen Lands sammenslutningen af Landsbysamfund som toneangivende. Denne sammenslutning har arbejdet både politisk og organisatorisk med udvikling i landdistrikterne (Diklev 2002). Gennemslagskraften har været stor og Gunnar Svendsen mener ligefrem, at organisationen har bidraget til at skabe en ny landboidentitet, som udspringer af tilflytternes drømme om det ideelle liv på landet (Svendsen 2002b). Man er således i 1970'erne i denne sammenhæng begyndt at benytte forskellige akademiske begreber til at beskrive livet i landsbyerne. Det er blandt andet ord som 'lokalsamfund', 'nærdemokrati', 'landsbymiljø', 'bæredygtig', 'egnsudvikling', 'fællesskab' og 'udviklingsproblemer' (Svendsen 2002b) for nu blot at nævne nogle få.

Samme Gunnar Svendsen lavede i forsommeren 2003 en interviewundersøgelse om de nye tilflytters problemer og muligheder i Ravnsborg Kommune. Han påpeger blandt andet, at Ravnsborg kommune er i en rigtig gunstig situation, hvad angår bosætning, hvis der i disse år virkelig er tale om en ny folkelig bevægelse hvor folk flytter ud fra byerne for at finde drømmen om det gode liv på landet. Ravnsborg kommune har nemlig mange af de værdier som tilflytterne fra byerne i dag efterspørger; smuk natur, fred og ro, gode udfoldelsesmuligheder, gode vilkår for børn, billige huse osv.

Til gengæld er man i nogle sammenhænge ikke særlig dygtige til at integrere de nye tilflyttere i kommunen, og det på trods af at man i høj grad har brug for tilflytning for at imødegå det dalende befolkningstal. Kun Grøn Verden, Kunstforeningen Ravn og Fejø Bosætningsgruppe fremhæves specifikt som skabende fleksible netværk hvor tilflyttere hurtigt integreres (Svendsen 2003).

3Ø samarbejdet

3Ø samarbejdet er startet allerede i 2005 i forbindelse med kommunereformen, hvor Askø, Fejø og Femø ved den endelige kommunesammenlægning 1. januar 2007, er kommet til at dele "skæbne" som beboede småøer i Lolland Kommune.

Initiativet til 3Ø samarbejdet er taget af Askø Beboerforening, Fejøforeningen, Femø Beboerforening, det tidligere ø-kontaktudvalg på Askø og Fejø bosætningsgruppe. Repræsentanter fra ovennævnte udgør sammen med øvrige interesserede øboere 3Ø samarbejdet.

3Ø samarbejdet er åbent for alle der er bosiddende på Askø, Fejø og Femø. Interesserede er meget velkomne til at kontakte de tre øers beboerforeninger.

Se bilag 1 for notater fra 3Ø seminar om 3Ø samarbejdets formål, metoder m.m.

Om den mere overordnede målsætning i 3Ø samarbejdet:

3Ø samarbejdets helt overordnede formål er: *At øerne lever og blomstrer som helårssamfund*

Fra både Femø og Fejøs side har der på 3Ø-møderne været et ønske om en direkte færgeforbindelse mellem de to øer. Der har tillige været fremført ønske om etableringen af en eller anden form for småbådsforbindelse til persontransport mellem alle tre øer. Infrastrukturelle tiltag kan være nøglen til en styrkelse af både bosætning og erhverv på øerne. Ligeledes vil bedre direkte transportforbindelser mellem de tre øer kunne være med til at understøtte og udvikle de allerede eksisterende servicefunktioner og kulturelle tilbud. Femø har i løbet af processen taget et forbehold i forhold til de direkte forbindelser mellem øerne.

3Ø samarbejdet arbejder på at få formuleret nærværende udviklingsplan fælles for de tre øer. Denne udviklingsplan skulle gerne hjælpe os med intentionen om at udvikle vores ø-samfund så de fortsat består som hele samfund hele året rundt. På Askø refererer udviklingsplanprojektet til Peter Larsen, formand for Askø Beboerforening. På Femø er de ansvarlige tovholdere Inge-Lise Bisted og Hanne Norup Carlsen, som begge er medlemmer af Femø Beboerforenings bestyrelse. Og på Fejø er John Larsen, formand for Fejøforeningen, Ivar Dencker, medlem af bosætningsgruppen og Henriette Spandet Jensen, som er medlem af både Fejøforeningens bestyrelse og bosætningsgruppen tovholdere.

Om 3Ø seminarerne:

Der er afholdt tre fællesmøder for repræsentanter fra de tre øer. Heraf er de to sidste såkaldte 3Ø seminarer, som indtil videre fungerer som 3Ø samarbejdets beslutningsdygtige forum hvad angår fælles formål, strategi, visioner, indsatsområder m.v. 3Ø seminarerne er åbne for alle interesserede der er bosiddende på Askø, Fejø og Femø.

Læs referater af 3Ø seminarerne her:

3Ø seminar på Kragenæs Kro 24.9.2006

http://www.fejoe.dk/dokumenter/3_oe_seminar_20060924.asp

3Ø seminar på Askø den 17. marts 2007

http://www.fejoe.dk/dokumenter/fejoeforeningen_3oeseminar_2007_03.asp

3Ø seminar på Fejø den 12. november 2007

http://www.fejoe.dk/dokumenter/fejoeforeningen_3oeseminar_nov_2007.asp

3Ø seminar på Femø lørdag den 18. maj 2008

<http://www.smaalandsbloggen.dk/comments.asp?id=393>

Om 3Ø arbejdsgrupperne:

3Ø samarbejdet foregår i øvrigt i arbejdsgrupper. Indtil videre er der nedsat nogle arbejdsgrupper, som arbejder med færgefart, småbådstrafik mellem øerne, Smålands Ø-besøg, SmålandsØernes weblog og erhverv. Interesserede kan kontakte deres beboerforening for mere information.

Om Smålands Ø-besøgsgruppen:

Gruppen arbejder med Smålands Ø-besøg – sociale og kulturelle besøgsdage på Askø, Fejø og Femø. Smålands Ø-besøgene startede allerede i 2006 og var så stor en succes, at der også i år er planlagt Ø-besøgsdage, arrangeret Ø-hop tur, overnatningsweekends, hvor øboerne kan overnatte på hinandens øer m.m. Ø-besøgsgruppens kontaktpersoner på de respektive øer er for Askøs vedkommende: Bjarno Reib, tlf.: 54 71 00 90, for Fejø: John Larsen, tlf.: 54 72 23 20 og for Femø: Hanne Norup Carlsen, tlf.: 45 76 66 51
Læs mere om Smålands Ø-besøgene i 2007 her: <http://www.smaalandsbloggen.dk/comments.asp?id=82>

Om 3Ø færgegruppen:

Gruppen arbejder med at undersøge mulighederne for etablering af et færgeleje i Sletteren på Fejø, som Femøfærgen kan anløbe på nogle af de daglige afgange. (Femø tager her forbehold.)

Ligeledes arbejder man på at få øget lokal indflydelse på færgefarten. Askøs repræsentanter i 3Ø færgegruppen er indtil videre Anni Sørensen, Jørgen Gosmer og Hans Lund. Annette Pedersen, Helga Frederiksen, Torben Vindnæs og Tage Andersen er Femøs repræsentanter og Fejø er indtil videre repræsenteret ved Lene Støvring, Susie Hoffmann Kampe, Elli Glasdam, Lars Klokke, John Larsen, Tom Petersen og Henriette Spandet Jensen. Gruppen er åben for alle interesserede. Kontakt Henriette Spandet Jensen, e-mail: henriettespandet@yahoo.com, hvis du er interesseret i at deltage i gruppens arbejde.

Om 3Ø småbådsgruppen:

3Ø småbådsgruppen arbejder indtil videre sammen med SmålandsØbesøgsgruppen, som står for bådtransport mellem øerne på diverse besøgsdage. På sigt er visionen at få en småbådsforbindelse mellem de tre øer i turistsæsonen.

Om SmålandsØernes webloggruppe:

Gruppen arbejder med udvikling og vedligeholdelse af nærværende weblog. Smålandsøernes weblog; www.smaalandsbloggen.dk er etableret med økonomisk støtte fra Skov- og Naturstyrelsens §4 midler, de såkaldte Ø-støttemidler. I øjeblikket er et til - webloggen og 3Ø samarbejdet - hørende nyhedsbrev under udvikling. SmålandsØernes webloggruppe har repræsentanter fra alle tre øer. Kontakt Anne Moloney, moloney@fejoe.dk for mere information.

Om 3Ø mailinglisten:

3Ø samarbejdets primære daglige kommunikationskanal er en fælles mailingliste; 3oe@yahoogroups.co.uk, som er åben for alle interesserede bosiddende på de tre øer.

Man kan kun skrive til og modtage mails fra denne mailingliste, hvis man er tilmeldt. Du kan blive tilmeldt ved at henvende dig til Henriette Spandet Jensen, henriettespandet@yahoo.com.

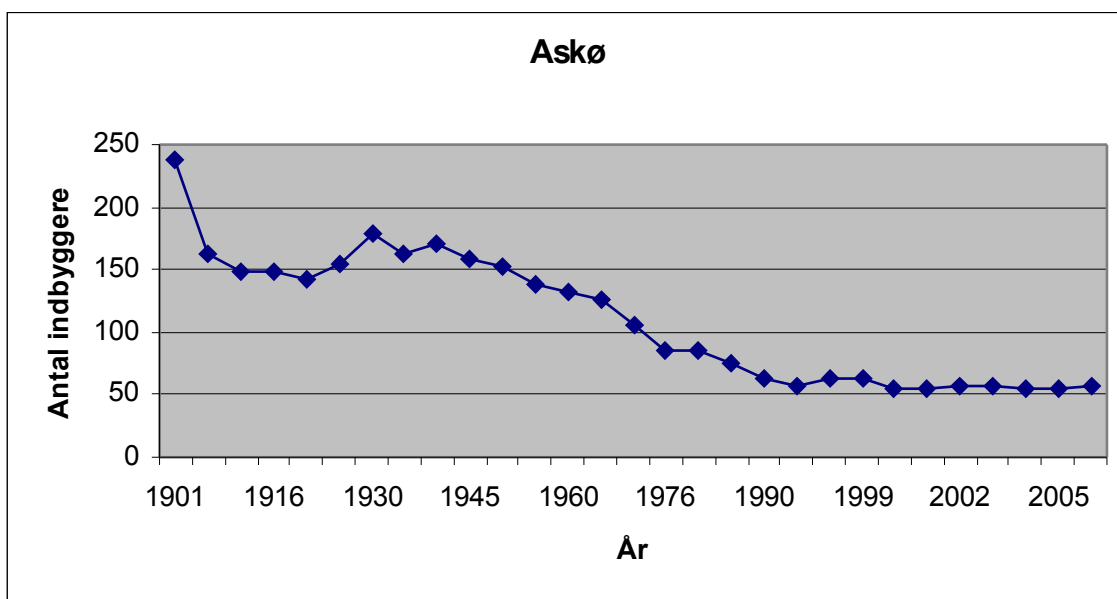
Om 3Ø erhvervsgruppen:

En 3Ø erhvervsgruppe er under etablering. Gruppen forestiller sig at arbejde med at udvikle en egentlig erhvervsstrategi for de 3 øer. En sådan lokal erhvervsstrategi kan eksempelvis koordineres med den kommunale erhvervsstrategi. En lokal erhvervsstrategi kan også med fordel sammenkædes med udviklingen af en bosætningsstrategi, idet mennesker, der stadig er aktive på arbejdsmarkedet, er afhængige af en indtægtskilde. Mange af de tilflyttende erhvervsaktive vil fortsat være lønarbejdende pendlere. Men selve dét at kunne arbejde på øerne – eller med øerne som base – giver for mange et meget tilfredsstillende arbejdsliv, idet de oplever at deres arbejdsliv og ø-liv kommer til at hænge bedre sammen. Ønsket om det hele og sammenhængende liv er én af de væsentligste motivationsfaktorer for de mennesker som bosætter sig på øerne, hvis man skal tolke på erfaringerne med bosætningsarbejde på Fejø.

For mere information om 3Ø erhvervsgruppen og indmeldelse kontakt: henriettespandet@yahoo.com

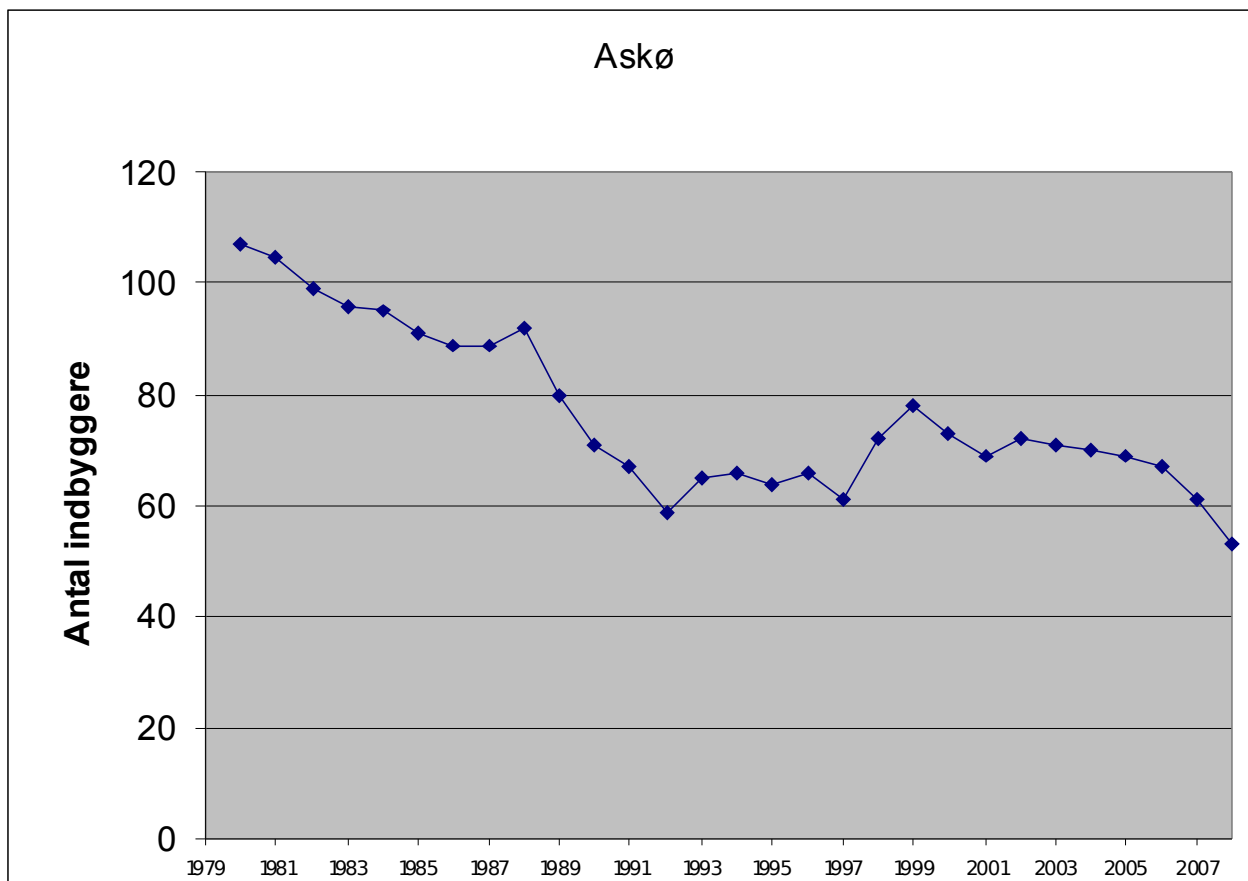
Om Askø/Lilleø

Askø på 2,8 kvadratkilometer er forbundet via dæmning med Lilleø der er på 0,8 kvadratkilometer. De er beliggende i Smålandshavet og har daglig færgeforbindelse til Bandholm på Lolland, overfartstiden er på 30 min. Øen har dagligvarehandel. Askø har 67 beboere (år 2006). Læs mere om Askø på: <http://www.sitecenter.dk/oesammenslutningen/ask/>

Figur 1

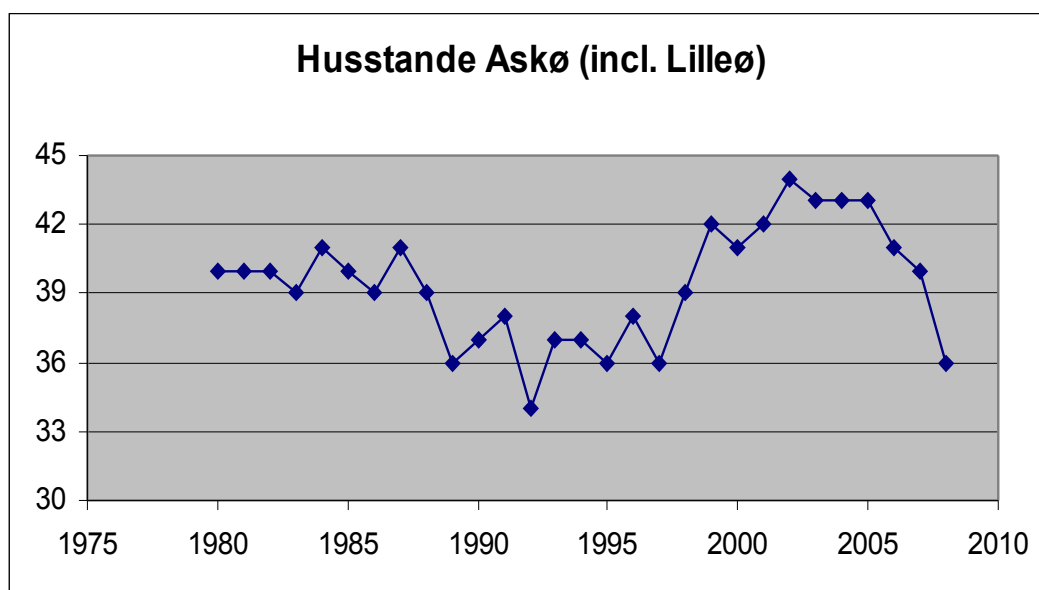
Når man ser på figur 1 er det tydeligt, at befolkningstallet på Askø stort set er faldet jævnt siden 1940.

Figur 2

.Figur 2 viser de samme data fokuserede på de senere år. Efter markant tilbagegang siden 1979 er der sket en stabilisering af befolkningstallet i starten af 1990'erne. Skolen blev lukket i 1987 – hvorefter befolkningstallet styrtdykkede.

Det fortsætter med en stigning i antallet af indbyggere i slutningen af samme årti. På dette tidspunkt overgik en del huse fra weekendattest til helårsbrug, delvis på grund af generationsskifte.

Figur 3

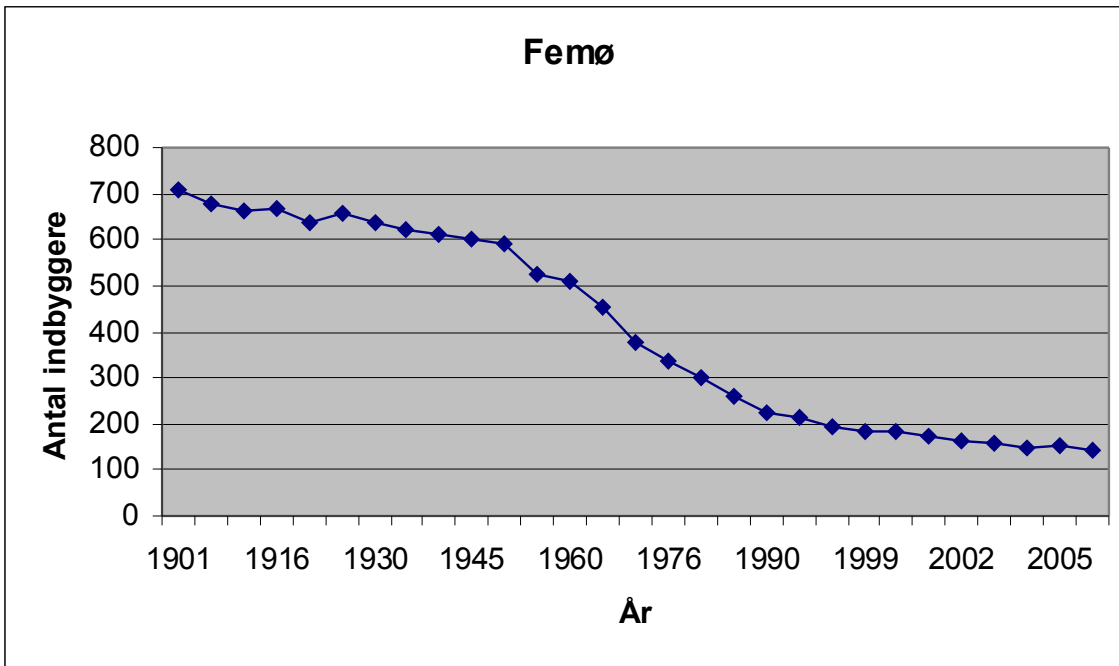
Nærdemokrati og borgerinddragelse

Askø har siden kommunalreformen i 1970 haft et demokratisk valg lokalråd, som var høringspligtige i spørgsmål der vedrørte Askø/Lilleø's interesser. Valgene til rådet skete samtidig med kommunalvalgene. Askø/Lilleø's ø-kontaktudvalg blev nedlagt ved overgangen til Lolland Kommune den 1. januar 2007. Siden da har Askø/Lilleø's beboerforening varetaget øernes interesser

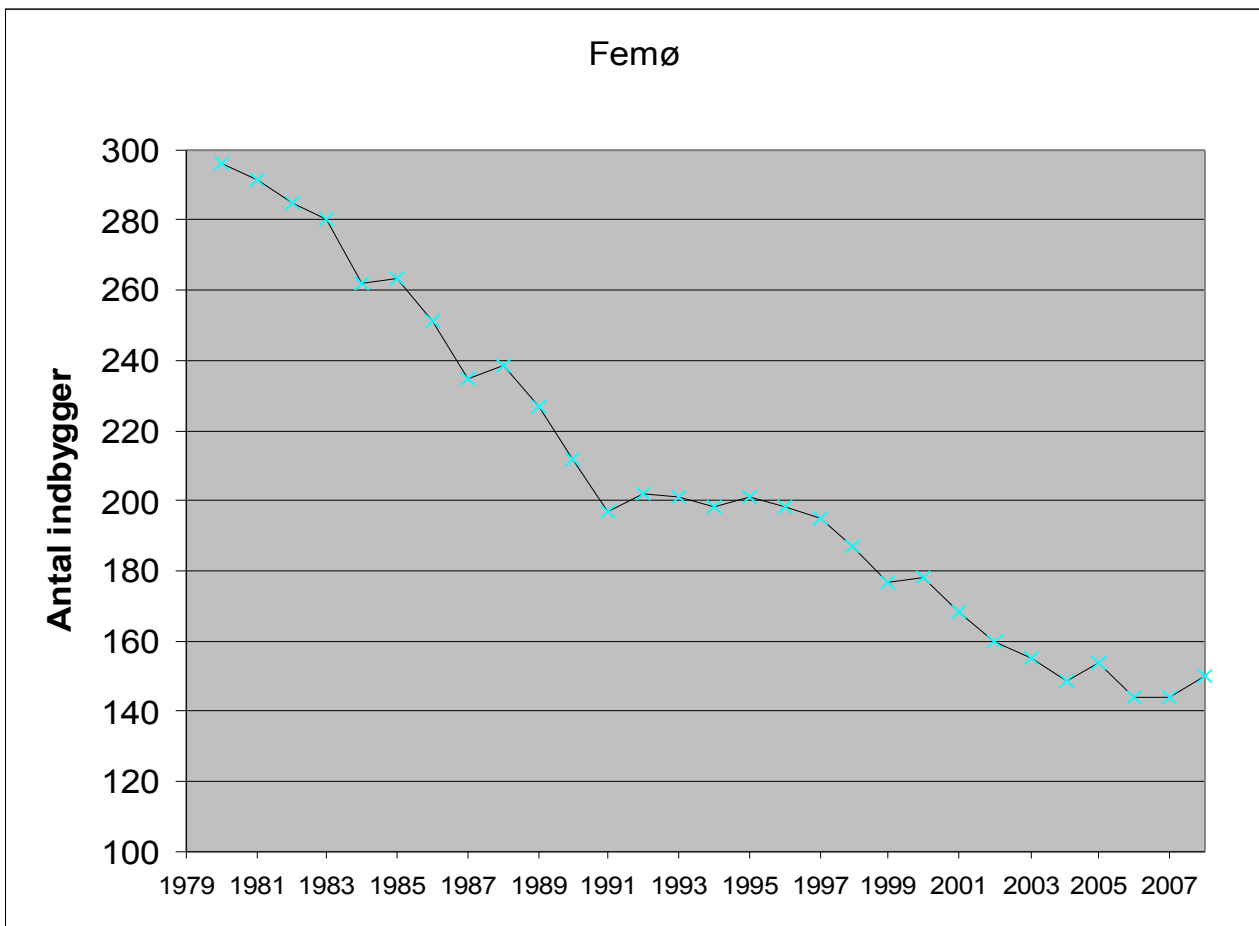
Om Femø

Femø er 11,4 kvadratkilometer stor. Der er daglig forbindelse til Kragenæs på Lolland, hvortil overfartstiden er 50 min. Femø har dagligvarehandel, kro og egen læge. Femø har 144 beboere (år 2006). Læs mere om Femø på: <http://www.femo.dk/>

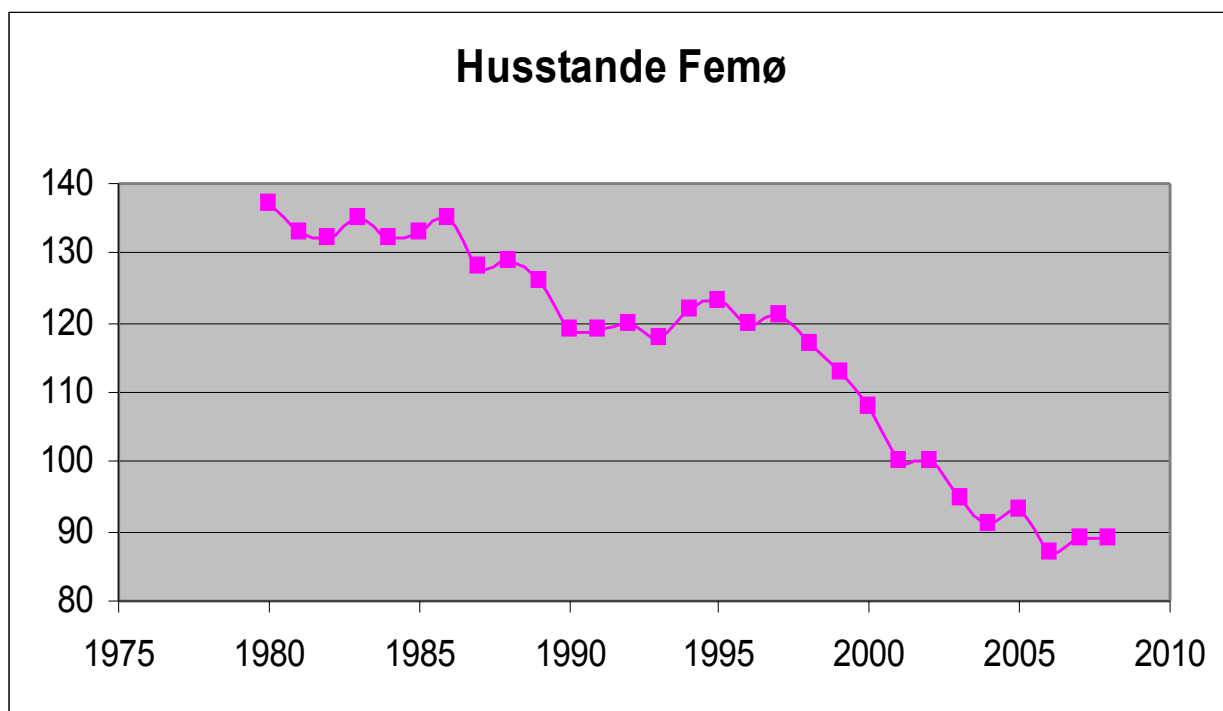

Figur 4

Figur 5

På Femø har befolkningstallet næsten været konstant faldende siden 1901. Lige som for Askø er den store befolkningstilbagegang sket efter 1945 (figur 4). I starten af 1990'erne er der som på Askø en stabilisering i antallet af indbyggere, men herefter er befolkningstallet trods små opsving generelt set dalende igen (figur 5).

Figur 6

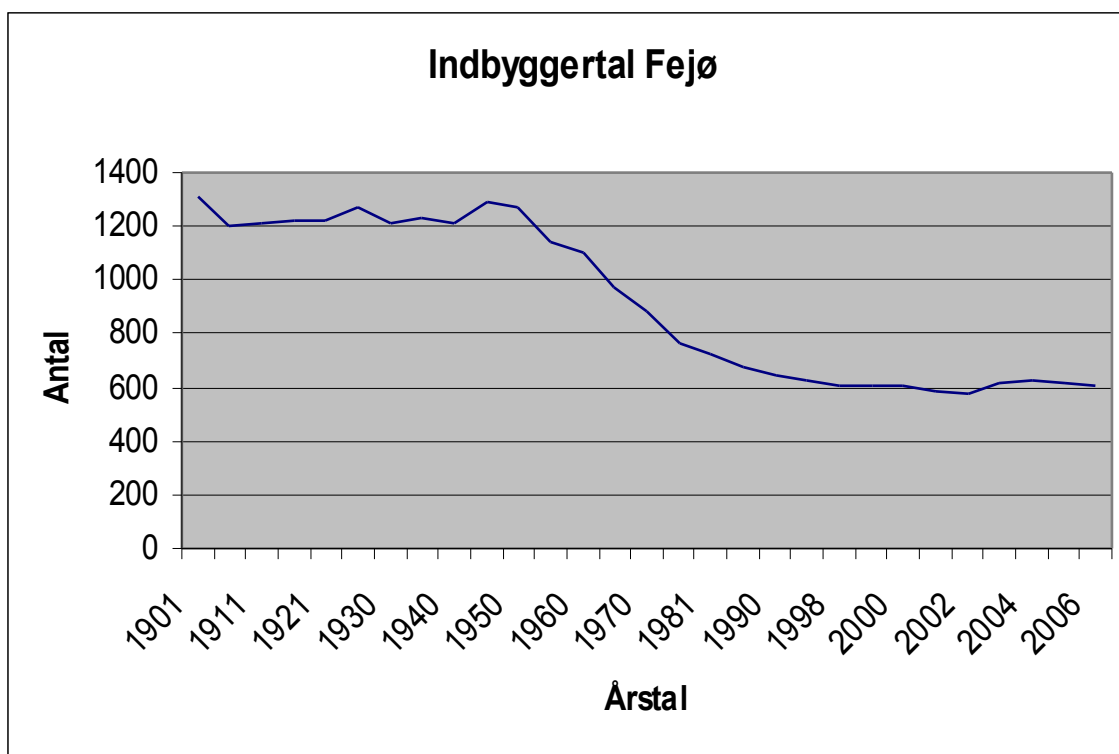
Antallet af husstande følger - som man kan se på figur 6 - nogenlunde faldet i befolkningstal, idet der dog i 1980 i middel var ca. 2 mennesker pr hus, og i 2007 ca. 1,5 pr hus.

Såvel indbyggertal som antal husstande er faldet drastisk igennem de sidste 50 år. Faldet i indbyggertallet skyldes først og fremmest den generelle udvikling på landet med mekaniseringen af landbruget. Denne udvikling blev yderligere forstærket af nedgangen i frugtavl på Femø som kulminerede omkring Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet.

Nedgangen i antal husstande skyldes i høj grad at mange helårshuse og stuehuse til gårde hvor jorden er blevet stykket fra, er solgt til fritidshuse. På Femø har den fremherskende holdning været hellere istandsættelse og måske tilflyttere på længere sigt end forfald. Kurven for antal husstande har ikke den samme konstante nedadgående retning som antallet af indbyggere, da der kommer flere husstande med enlige i stedet for familier. Fra slutningen af 90-erne hvor skolen blev lukket, er der sket et markant fald i antal husstande.

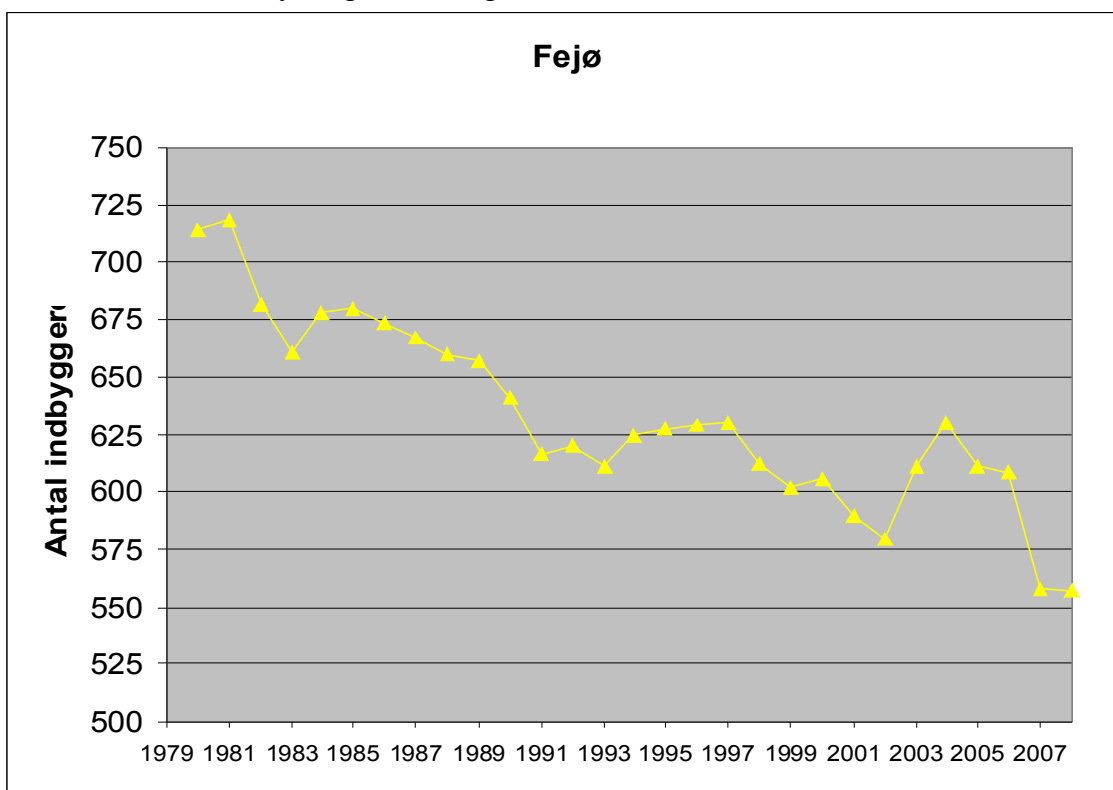
Om Fejø

Fejø er 16 kvadratkilometer stor. Fejø er med dæmning forbundet til Skalø på 1,06 kvadratkilometer. Der er daglig færgeforbindelse til Kragenæs på Lolland, med en overfartstid på 15 min. Øen har dagligvarehandel, spisesteder, egen læge og en skole med tilbud om undervisning fra børnehaveklasse til og med 4. klasse, samt dagplejemor, børnehave, fritidshjem og ældrecenter. Fejø har 619 beboere (år 2006). Læs mere om Fejø på: www.fejoe.dk

Figur 7

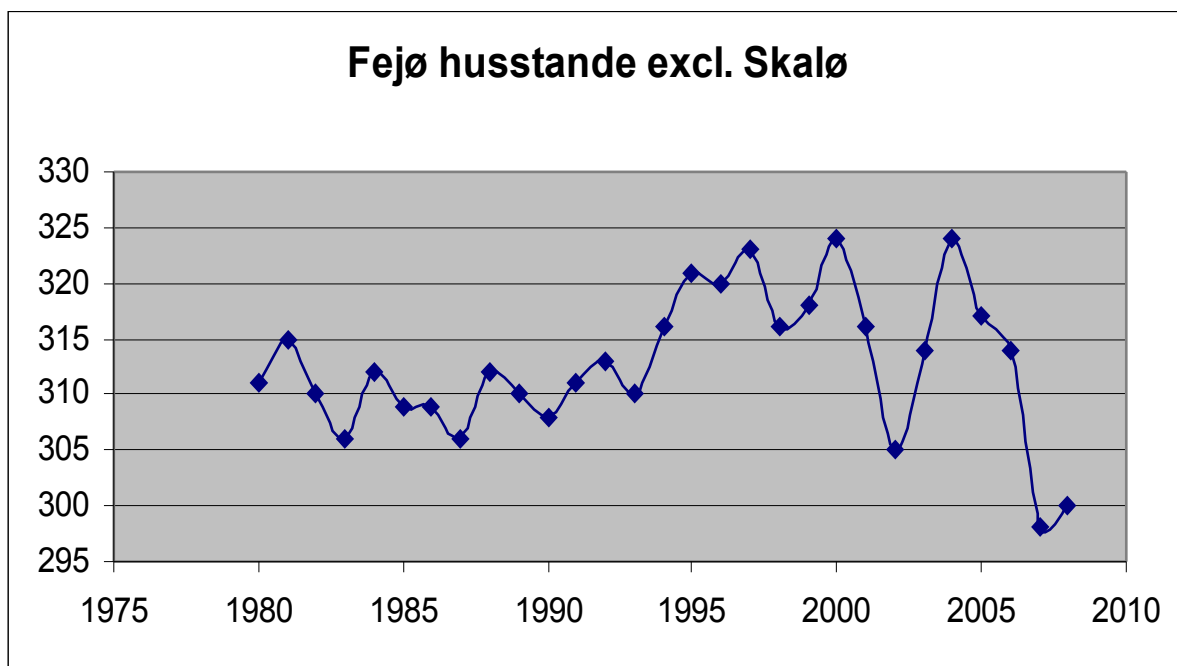
Som det ses på figur 7 her Fejøs befolkningstal været meget konstant fra 1901 til ca. 1955. Her startede den store fraflytning, som klingede ud sidst i 1990'erne

Figur 8

På figur 8 ses de sidste små 30 års udvikling i antallet af indbyggere. Det er værd at bemærke, at der er tre perioder, hvor befolkningstallet er stabilt og/eller steget. Det er i start/midt 1980'erne, en årrække i midten af 1990'erne og en meget markant stigning fra 2001 til 2003, hvor øens bosætningsarbejde formåede at skabe en markant tilflytning af børnefamilier. De to andre perioder i 80'erne og 90'erne er sammenfaldende med to andre større projekter på Fejø, nemlig tiden med Ravensborg Bredbåndsnet og FejøForsøgsplantage, hvorfor man kan argumentere for, at der er en sammenhæng mellem antallet af indbyggere og om lokalsamfundet har en fælles sag at kæmpe for og at tro på. En sag som styrker både den kollektive følelse af stærk og meningsfuld lokal identitet og den individuelle tilhørsfølelse.

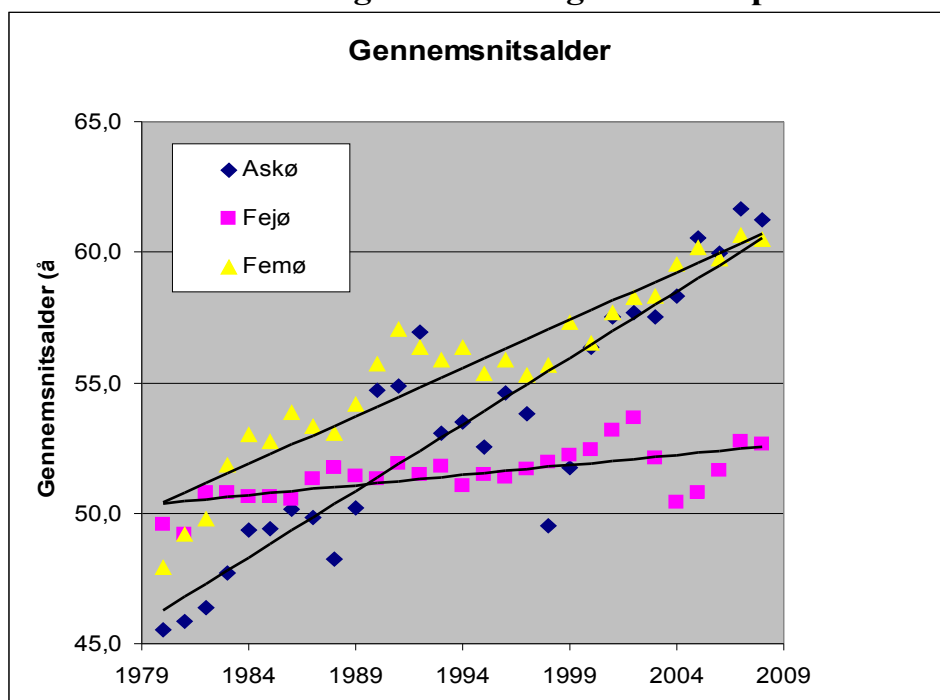
Siden 2004 er befolkningstallet dog faldet langsomt, dels pga. at en del ældre er gået bort, dels fordi tilflytningen af nye børnefamilier ikke helt matcher summen af den naturlige afgang og den fraflytning af børnefamilier, der også er sket.

Figur 9

Lige som på Askø ses en stigning i antal husstande midt i 1990'erne. Nye regler for befordringsfradrag i 2003 kan muligvis have tilskyndet til at flere fik adresse på Fejø, og pendlede herfra. Situationen nu og her er dog et historisk lavpunkt for antallet af husstande, hvilket gør det uomgængeligt, at forholde sig til hvorledes de resterende helårshuse benyttes efter videresalg.

Alderssammensætningens udvikling i fortiden på de 3 øer

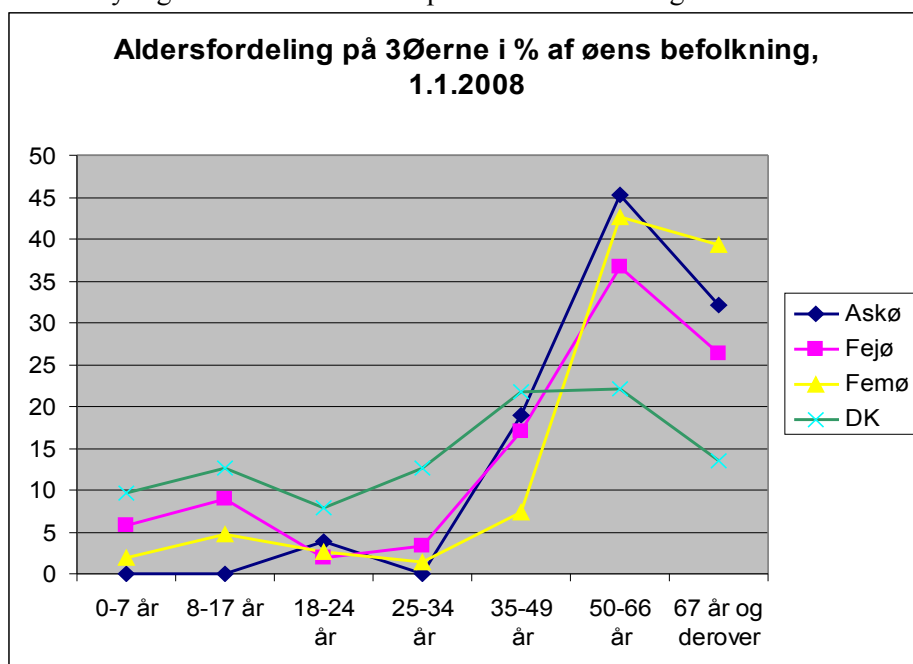

Figur 10

Nærværende figur 10 illustrerer tydeligt, at Fejø er anderledes end Askø/Lilleø og Femø i de senere år. På Fejø er stigningen i gennemsnitsalder kun 4-5 år. Markedsføringsarbejdet i Fejø bosætningsgruppe, der genererede mange tilflyttende børnefamilier bryder for alvor i 2003 Fejøs kurve for gennemsnitsalder, som når ned på et niveau som ikke er set siden 1980'erne.

Den højeste procentvise stigning i gennemsnitsalder findes på Femø, men også Askø/Lilleø kan præstere en kraftig stigning i gennemsnitsalderen til et niveau over 60 år. Det er påfaldende, at på Askø er gennemsnitsalderen på 30 år steget med 15 år, mens tallet for Femø er 10 år.

Femøs noget svingende kurve stiger dramatisk efter skolenedlæggelsen i starten af 1990'erne. Askø Skole er lukket i 1987. Og det at Fejø stadig har skole til og med 4. klasse, samt velfungerende børnepasningstilbud har sandsynligvis en markant effekt på øens relativt lave gennemsnitsalder.

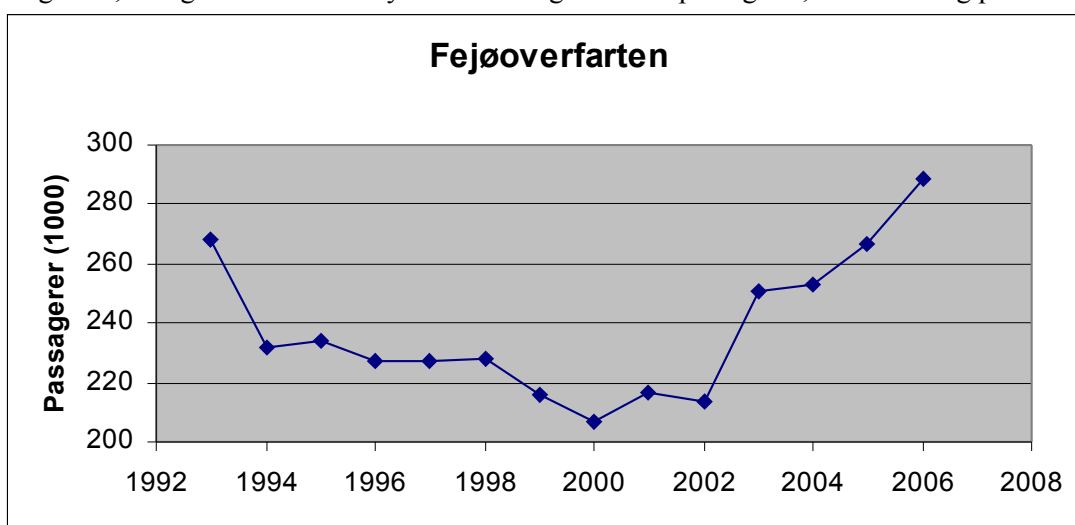
Diagrammet i figur 11 ovenfor illustrerer forskellene i aldersfordeling mellem øerne. Børneandelen er væsentlig lavere end for Danmarks befolkning som helhed.

Færgerne – øernes livsnerve

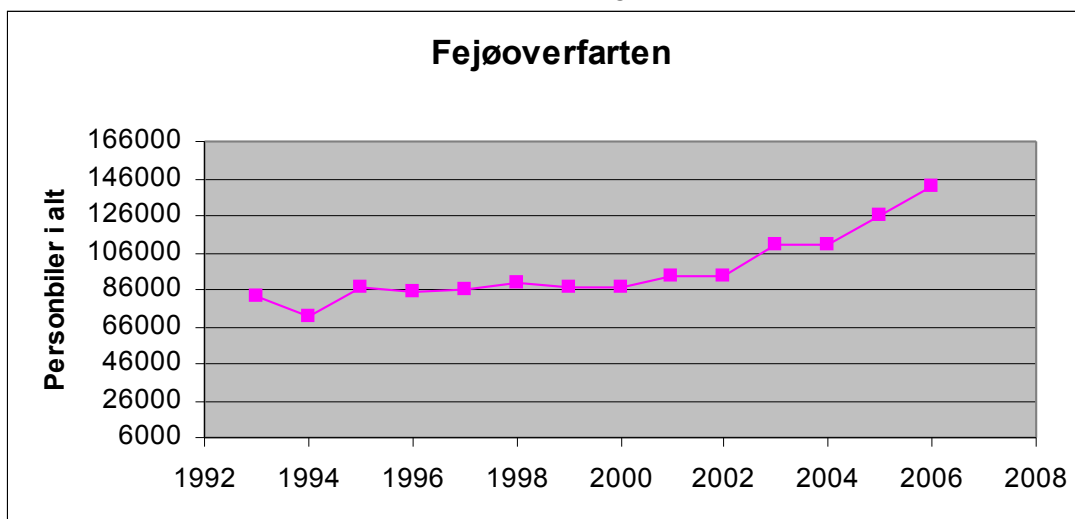
Kristeligt Dagblad (15.07.2006) skriver i en anmeldelse af bogen „De Danske Øer“ af Niels Houkjær og de to film „På togt til de danske øer“, Chilibal Film Production 2005 og „Gensyn med de danskes øer“ af Jørgen Flint Petersen følgende: „Forudsætningerne for det moderne øliv er først og fremmest regelmæssig færgeforbindelse, regelmæssig færgeforbindelse og regelmæssig færgeforbindelse... (...)... Dertil kommer købmand, skole og sygeplejerske, som nogle af livlinerne for ikke mindst børnefamilierne - som igen er en forudsætning for, at der for mange af øens ældre findes servicefunktioner som hjemmehjælp og indkøbsmuligheder.“

Man kunne måske tilføje, at den regelmæssige færgeforbindelse også er en forudsætning for, at der kan drives erhverv på øerne - og her tænker jeg på alt fra jordbrug til turismerelaterede erhverv og bierhverv. Alle på en ø er dybt afhængige af færgefarten, hvorfor serviceforbedringer, flere og billigere afgange og lignende må betragtes som mulige 'nøgler' til en positiv udvikling af øerne i Lolland Kommune og af andre øer helt generelt.

I figur 12, 13 og 14 herunder belyses udviklingen i antal passagerer, antal biler og priser for Fejøoverfarten.

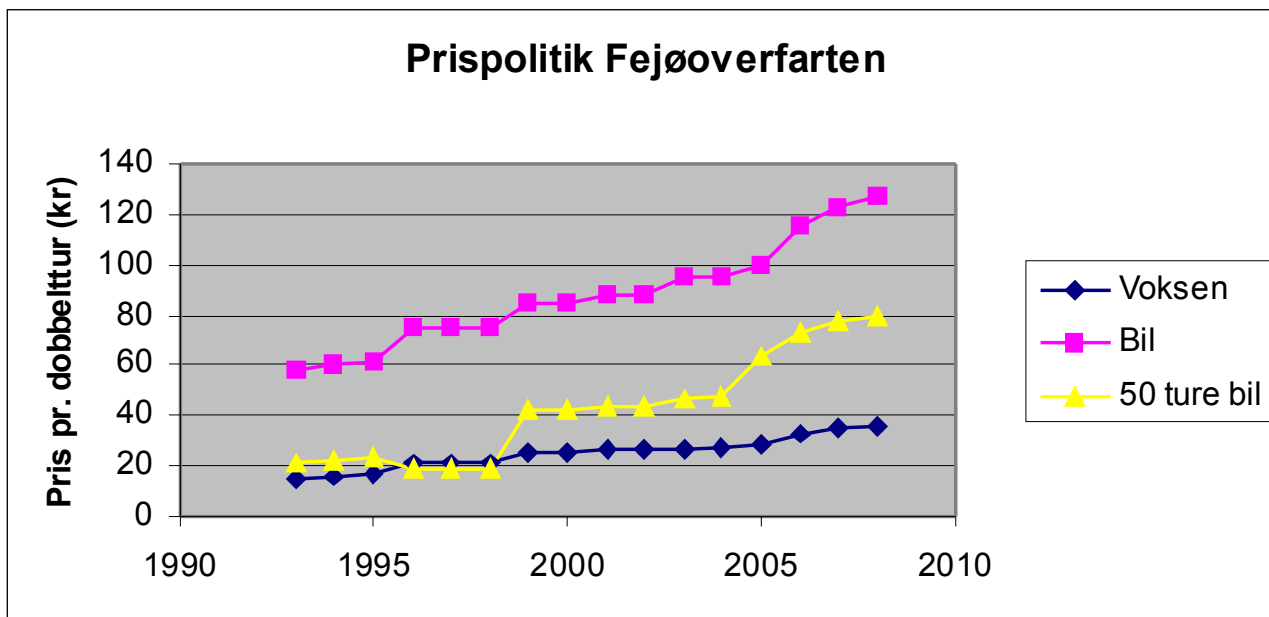

Figur 12

Figur 13

Der er en tydelig stigning i antal bil- og passageroverfarter efter 2003, hvor der var en tilflytning af familier med delvist udearbejdende forældre. Prisstigningerne er dog uden sidestykke: Mellem 2 og 4 gange på 15 år!

Figur 14

Det er værd at bemærke, at der for de som benytter færgen cirka 50 gange om året er sket en prisstigning på cirka 300 % over en 15-årig periode. Samtidig er der sket en reduktion i antallet af afgange.

3Ø-udviklingsplanen har ikke bearbejdet data fra Askø og Femøoverfarten, men vi kan konkludere, at politikken ført på færgområdet i henholdsvis Ravnsborg og Maribo kommuner har været forskellig ikke mindst på det prispolitiske område, hvor Fejø- og Femøboere har oplevet markante prisstigninger, samt reduktioner i antallet af færgeafgange, hvorimod Askøoverfarten stort set har været stabil i forhold til de samme faktorer.

Det bør slutteligt bemærkes, at der siden overgangen til Lolland Kommune i 2007 er indført en ny praksis på det færgepolitiske område som omhandler afløserfærgesituationen. På alle tre øer har vi indtil 1. januar 2007 været vant til, at der ved værftsbesøg og lignende chartredes en afløserfærg. Den praksis er langsom med sikkert under afvikling og vores lokale færger skal være afløser for hinanden, hvilket i 2007 betød en kraftig reduktion i antallet af bil- og passagertransporter, ikke mindst i juni måned. Nærværende citat fra et indlæg på www.smaalandsbloggen.dk beskriver situationen:

”Tal fra de to Kragensøoverfarter (...) Jeg har nu ved hjælp af Danmarks statistik lavet en række tabeller over bil- og passagerantal på Femø- og Fejø-overfarterne i perioden 1993-2006. Fra år 2000 og frem til sommeren 2006 er der tal for de enkelte måneder. I alt er der 14 tabeller (...).

Passager- og biltransporten 1993-2006 på både Kragensø-Femø og Kragensø-Fejø viser en kraftig forøgelse, især i perioden 2000-2006.

Antallet af passagerer til Femø var 103.000 i 2006, svarende til en stigning på 72 % i forhold til år 2000.

Antallet af passagerer til Fejø var 289.000 i 2006 svarende til en stigning på 40 % i forhold til år 2000. Til sammenligning lå passagerantallet på Tårs-Spodsberg konstant i perioden 2000-2006 på omkring 530.000 årlige passagerer.

Antallet af biler til Femø var 47.000 i 2006 svarende til en stigning på 97 % i forhold til år 2000. Antallet af biler til Fejø var 152.000 i 2006 svarende til en stigning på 62 % i forhold til år 2000. Til sammenligning lå antal biler på Tårs-Spodsberg ret konstant i perioden 2000-2006 på omkring 205.000 årligt.

I de senere år har vi jo på Femø og Fejø på færgefarterne oplevet både prisstigninger og markante reduktioner i fartplanerne. Senest har vi oplevet at afløserfærgerne på alle tre småøer i Lolland kommune er blevet sparet væk. Den førte sparepolitik på færgområdet hænger således overhovedet ikke sammen med den positive

udvikling i transportstatistikkerne.

Den meget kraftige reduktion i sejladsen på både Fejø og Femø i 2007 ser da også ud til nærmest at have isoleret øerne, når der har været sejlet efter reduceret fartplan. I april-juni 2007 viser de samlede bil- og passagertal således meget store fald (mere end en halvering?) i forhold til de samme måneder i 2006, og det er uden tvivl til meget stor skade for f.eks. øernes turisterhverv og de fastboende pendlere. Nogle ville endda påstå at der i 2007 er bremset effektivt op for udviklingen på øerne via besparelserne på færgeområdet.”

Se i øvrigt bilag 2 for resultatet af en brugerundersøgelse vedr. færgefarten til Fejø.

Erhverv på Fejø

Erhvervslivet på Fejø har forandret sig siden internettets indtog. Hvor folk som arbejdede på øen før primært var beskæftiget i traditionelle erhverv og indenfor landbrug og frugtavl, er der nu flere og flere selvstændige erhvervsdrivende, som ved hjælp af moderne teknologi kan bosætte sig her og drive deres virksomhed herfra.

Ukomplet og uformel liste over selvstændige erhvervsdrivende pr. ultimo oktober 2008 ved Anne Moloney og Henriette Spandet Jensen.

xx betyder at den erhvervsdrivende er præsenteret på www.smaalandsbloggen.dk.

Der er erhvervsdrivende, som ikke er bosiddende på Fejø repræsenteret, hvilket også fremgår af listen.

Liste over selvstændige erhvervsdrivende på Fejø:

Anne Komind, bogholderi
Nyberg Bogføring v. Pia Nyberg xx
Nyberg belægning v. Michael Nyberg xx
Mutzu v. Helle Walter og Gitte Bohman
Rosas Frugtsalg v. Rosa Wieborg
Ny vvs familie
Murermester Kasper Tøgern
Fejø Smeden v. Steen Flugt Jensen xx
Bådebygger Henrik Mortensen (ikke bosiddende)
Lokalhåndværker Rene Christiansen
Tømremester Martin Norman
Malermester Craigh du Toit
Havnehøkeren v. Heidi Gresik og Pia du Toit xx
Fejø Auto v. René Hansen xx
Ole Wallin, elektriker og entreprenør
Lars Tholstrup, fisker
Susannes Rengøring
Fejø Ny Kro xx
Karin Birkedal, Solvang og butik Cox Orange
Flemming Struds (men han er vist lukket)
Fejø Frilandskvæg xx (ikke bosiddende)
Fejø Kloakservice
Fejø Haveservice
Søren Berthelsen, frugtavl og aftenskole
Lars Fosbæk
Fejø Forsøgsplantage
Bjarke og Q8 xx
Danske Livsportrætter v. Kirsten Sydendal xx
Helle Walther Larsen xx
Kristine Skårup massage xx
Laila Slotø massage xx
Hideaway (ikke bosiddende)
Kroppens Sprog xx
Mick Moloney

Lotte Rosenkilde
Jan Ethelberg, Ethelberg Media
Jan Norman, programmør
Landdistriktskonsulent Henriette Spandet Jensen
Konsulent Ivar Dencker
Grafisk Bureau v. Rene Lyngge
Fejø Elektrikeren v. Jørgen Andersen xx
Stilhedens Stemme v. Laila Slotø
Cinekom v. Kai Winter xx
Kernegaarden bondegårdsferie og gårdbutik v. Anita og Kai Winter
Landbolyst v. Rasmus Heichelmann xx
Reiduns kjoler xx
SPAR v. Nellie og Henrik Hesselberg xx
Café Dybvig v. Helen Klingenberg xx
Clara Frijs v. Jessica og Benedikte Hovmand xx (ikke bosiddende)
Klipoteket xx
Bettinas rengøringsfirma
Karl D Nielsen, landmand og frugtavlere xx
Niels Slot Larsen, landmand xx,
Laust Spandet Jensen, frugtavlere og landmand
Thomas Nielsen, landmand
Niels Gliese, landmand
Kim Olsen, landmand
Niels Hansen, landmand
Flemming Mortensen, landmand
Thorkel Bejer, frugtavlere og landmand xx
Jettes Ø frugt v. Jette og Jørn Berthelsen, frugtavlere
Jan Kofod Larsen-Wulff, læge og frugtavlere
Fejø Honningtapperi, Storemosevej 28
Fleischers rapsolie, Dybvigvej 1 (ikke bosiddende)
Majken og Philip Yatman, landmænd
Italesat v. Merete Nielsen
Cykelstalden v. Loui Skou Andersen
Fejø Møllebutik & Turistinformation v. Kai Winter
Team Nordic East v. Tom Petersen

Fejø Skole

Fejø Skole er øens hjerte og færgen er livsnerven. Så enkelt siger vi det på Fejø. Fejø Skole er en ø-skole og som sådan anderledes end de øvrige skoler i Lolland kommune. Øens liv er i høj grad centreret omkring skolen – både som et basalt servicetilbud for bosiddende og tilflyttende børnefamilier, som arbejdsplads for lærere og elever, som ramme om ”bofællen” Fejø Børnehus og som samlingssted for store dele af øens kulturelle og sociale liv.

Vi har på Fejø erfaringer med at have flere ”slags” folkeskoler. Som udgangspunkt rummede Fejø Centralskole 0. til 7. klasse. Efterfølgende gik skolen en årrække fra 0. til 6. klasse Ved den sidst gennemførte skolestruktur i Ravnsborg Kommune, blev klasseantallet reduceret på Fejø Skole, ligesom på Birket og Sandby skoler. De 3 små skoler rummede således fra 2000 kun 0. til 3. klasse. Lokalt besluttede man sig for at arbejde for mere skole på Fejø bl.a. ved hjælp af aktive arbejdsgrupper under Fejøforeningen, herunder specielt bosætningsgruppen og webgruppen som står for Fejøs hjemmeside www.fejoe.dk. Et frugtbart samarbejde mellem skolen, skolebestyrelsen og Fejøforeningen, samt en bred lokal opbakning og en mærkbar tilflytning af børnefamilier betød, at Fejø Skole fik genåbnet 4. klasse i 2003.

Siden da har Fejø Skole haft undervisning til og med 4. klasse. Skolen har dog lidt under en del omskiftelighed som har skyldtes bl.a. skiftende ledere (hvor de sidste to har været konstituerede og altså ikke fastansatte på Fejø Skole), skiftende skolebestyrelsesformænd, skolebestyrelser og tillige en stor udskiftning i gruppen af skolesøgende børn grundet til- og fraflytning. Kommunesammenlægningen skabte en del

usikkerhed om fremtiden for Fejø Skole, som nu stadig eksisterer, men uden egen skoleleder og skolebestyrelse, altså en svækkelse af nærdemokratiet og nedlæggelse af en lokal jobfunktion.

Se bilag 3 for Fejøforeningens og Fejø bosætningsgruppes hørings svar vedr. ny skolestruktur i Lolland Kommune.

Metoder i projektet

Metodisk har 3Ø-udviklingsplanprojektgruppen anvendt borgermøder, spørgeskemaundersøgelser, brugerundersøgelser, møder mellem projektdeltagere fra de tre øer, www.smaalandsbloggen.dk 's, www.fejoe.dk 's og beboerforeningernes ø-blades muligheder for kommunikation og meningstilkendegivelser, interviews med lokale ressourcepersoner, analyse af infrastrukturelle spørgsmål, af tilgængelighed af helårshuse og antropologisk inspireret feltarbejde i form af deltagerobservation.

Alle i 3Ø-udviklingsplansprojektgruppen er bosiddende på småøerne i Lolland Kommune.

Askø

Askøs ønsker til udviklingsplanen

Mål: Mindst 70 indbyggere

Demokratisk valgt ø-kontaktudvalg igen, det styrker nærdemokratiet

Stop for weekendattester på helårshuse, da det begrænser udbuddet af boliger til helårsbeboere.

Udstykning af helårsgrunde i Askø by og i øvrigt

Ældreboliger opføres. Det vil frigøre boliger til tilflyttere.

Færger: Mulighed for bestilling af aftenfærge på alle ugens dage (helst uden extra betaling).

Fremme erhvervsudviklingen. Frugtavlens er ved at blomstre op igen. Hektarstøtten dækker ikke transport af frugt- og landbrugsafgrøder. Derfor vil gratis ø-færger hjælpe på udviklingen af øerne.

Kommunen kunne markedsføre øerne som et aktiv.

Askø skal markedsføre ø-turisme, både endags- og overnattende.

Udviklingsplan for Femø Oktober 2008

Femø – nu og i fremtiden

Femø – hvor himlen kysser jorden. Vi er glade for vores slogan som på en poetisk måde udtrykker Femøs vigtigste herlighedsværdi, nemlig den skønne natur. På Femø er der fred og ro, frisk og ren luft, sandstrande og stjernehimmel. Naturen og de kvaliteter der knytter sig til den, er Femøs stærkeste kort på hånden nu og i fremtiden. Den er til glæde og gavn for alle med tilknytning til øen, både fastboende, sommerhusfolk, potentielle tilflyttere og fredelige turister. Naturen vil i fremtiden blive en endnu mere eftertragtet og betydningsfuld ressource. Ved at bevare og udvikle den på et bæredygtigt grundlag skaber vi de bedste forudsætninger for at bevare og udvikle Femøs særlige værdier.

Femø er et trygt og overskueligt samfund som på mange måder repræsenterer et alternativ til et samfund præget af opskruet tempo, stress og jag. Noget af det bedste ved øen er alt det vi er fri for. Vi er ikke interesseret i vild vækst, men vi ønsker heller ikke at blive et stillestående frilandsmuseum.

Femø har nogle vilkår som - også i sammenligning med mange andre småøer - gør at øen står i en særlig sårbar position. Der er lang sejltid (50 min.), vi sejler ikke til en by, der er en skæv befolkningsfordeling med et stort flertal af ældre, skolen er lukket så det er mere end svært at tiltrække familier med børn i skolealderen, og der er få fuldtidsjobs.

”År til livet – liv til årene”

Vores ambitiøse mål er et blomstrende helårssamfund med fokus på otiumsamfundet (Da vi søgte otiumsamfund på google, fik vi én henvisning – til referatet fra vores sidste 3Ø møde; da vi søgte på otium fik vi 2.190.000 på 0,06 sek. Otium er populært, men ”otiumsamfundet” er vores sammensætning!) Otium betyder fritid, hvile og bruges især om tiden efter at en person har trukket sig tilbage fra sin stilling. Vi synes at "otium" har en positiv klang, i modsætning til pensionist- eller turistsamfundet som signalerer affolkning og indskrænkning af faciliteter for helårsboere. Det viser sig da også at hovedparten af de sidste ca. 10 hold tilflyttere, er efterlønnere eller pensionister som ihærdigt dyrker deres jord - og nyder det. Netop nu er der dog flyttet en ung familie til øen for at give deres nyfødte en god start i livet – det kan altså også lade sig gøre.

Begrebet ”otiumsamfund” er opstået i forbindelse med udviklingsplanarbejdet, og der har været stor opbakning til udtrykket på de afholdte borgermøder undervejs i processen.

Der er forskellige tolkninger af betydningen af begrebet. Nogle mener at vi i fremtiden nærmest udelukkende skal satse på befolkningen fra 60 år og opefter, mens andre ønsker at lægge vægt på betydningen af fred og hvile, og absolut er interesseret i at Femø fremover får en varieret aldersfordeling, otiumsamfundet skal ikke kun være for de gamle, men for alle typer og aldre som ønsker at leve i et samfund præget af fred og ro.

Udviklingsplanen er skrevet på baggrund af denne opfattelse.

Det skal også bemærkes at begrebet ”otiumsamfund” ikke har total opbakning blandt alle femøboere.

Nogle bryder sig ikke om selve ordet, mens andre ønsker at lægge mere vægt på udviklingen af erhvervslivet og satse på at tiltrække tilflyttere i alle aldre.

Uanset hvilken udviklingsretning man ønsker eller finder realistisk, er der enighed om at vi er nødt til at gøre en indsats selv for at kunne bevare de basale funktioner på øen og skabe et eksistensgrundlag for fremtiden.

Vi vil gerne have sikret størst mulig indflydelse gennem demokratisk valgte økontaktudvalg/lokalråd OG vi har også brug for opmærksomhed, støtte og positiv særbehandling fra kommune, region og stat.

Udviklingsplanen har følgende underpunkter:

- Infrastruktur
- Befolkningstal og sammensætning
- Boliger
- Erhverv
- Sundhed og omsorg
- Turisme
- Havnen
- Naturen
- Vedvarende energi
- Kultur
- Demokrati og dialog

Infrastruktur

Færgen er vores livsnerve, den er vores landevej. Færgeudgifterne er en hæmsko for såvel fastboende som erhvervsfolk og turister.

Vi er stort set tilfredse med vores færge og vores fartplan med afgang hver anden time. Dog kniber det med kapaciteten ved myldretid (fredag-søndag), og afgangstiderne bør afstemmes bedre med busplanerne.

I forbindelse med udviklingsplanen har vi på Femø også diskuteret et forslag om en turbåd som fortrinsvis skulle sejle mellem Fejø og Femø.

Konklusionen er blevet at vi ikke ønsker at arbejde for en sådan forbindelse i offentligt regi, men vi ser gerne en turbåd etableret i privat regi. Vi kan under ingen omstændigheder acceptere forringelser i forbindelsen mellem Kragenæs-Femø.

Det er et kæmpe problem at Lollands Færgedrift ikke har en afløserfærge til rådighed, vi går stærkt ind for anskaffelse af en afløserfærge f.eks. i Region Sjællands regi.

Til varetagelse af alle spørgsmål vedr. færgen har vi et færgeudvalg. Vi ønsker at der i tide skabes økonomisk grundlag for en ny og større færge, da statistikken viser at brugen af færgen er øget indenfor den seneste 10 års-periode.

Landingsbanen ved kroen er et turistmæssigt godt supplement. Den gratis telebus på øen gør det muligt for alle at komme rundt. Man kan også leje cykler.

Vi ønsker:

- fortsat samarbejds møder med Lolland Færgeservice
- sejlplanen skal koordineres med busplanerne
- en sen bestillingsfærge lørdag uden ekstra omkostninger
- billigere færgebilletter
- afløserfærge når færgen er til reparation
- en automat på færgen med salg af varme drikke
- en postservice som kan medtage penge og pakker! Postbetjening i forbindelse med købmanden.
- at undgå uhensigtsmæssige gener for lokale erhvervsvirksomheder ved enten at få vores postnummer 4945 tilbage eller ved at adressen udbygges til at omfatte øens navn ... xxvej, Femø, 4930 Maribo.

Befolkningstal og sammensætning:

Femø har i dag ca. 140 helårsbeboere.

De fleste er pensionister og efterlønner, men her bor dog også en del voksne under 60, et par unge mennesker og en håndfuld børn, heraf en enkelt baby.

Vi vil gerne være flere fastboende så vi kan sikre grundlaget for det blomstrende helårssamfund.

Gennem konkrete, målrettede kampagner vil vi tiltrække nye tilflyttere. Her tænker vi i første omgang på efterlønner og pensionister, men også på folk i den erhvervsduelige alder, der skal jo være nogle til at passe de gamle.

Kampagnerne kunne tage udgangspunkt i de nuværende beboeres interesseområder (bridge, vindyrkning, frugtavl, fiskeri, litteratur, kunst, havedyrkning, sejlsport mv.)

Vi ønsker:

- flere fastboende

- en mejerist
- gartnere og frugtavlere
- landmænd gerne med lyst til økologi
- håndværkere
- folk med fjernarbejdspladser
- kunstnere og andre kreative folk.
- gentilflyttere, de ved jo noget om hvad de flytter ”hjem” til.
- større fleksibilitet, mulighed for at være ”delvis fastboende”

Boliger

På Femø er der knap 90 helårshusstande tilbage. Flest bor i helårshuse i Nørreby og Sønderby, nogle få ved havnen. Landmandsfamilierne bor på deres gårde, andre bor i stuehuse som er udstykket fra landbrugene. Nogle ældre er blevet boende på deres gårde, mens jorden er blevet solgt fra eller forpagtet ud. Nogle få bor til leje.

Udbuddet af huse til salg er som regel meget begrænset, men der er dog en lille udskiftning.

”Mange” helårshuse er solgt til fritidsfolk. På Femø har vi ikke haft så meget imod udstedelse af weekendattester til helårshuse, vi har set at husene er blevet sat i stand og har oplevet at folk er blevet fastboende med tiden, men vi ønsker at kommunen i fremtiden tager os med på råd.

Der er ca. 70 sommerhusgrunde, og der er nu givet tilladelse til yderligere udstykning af ca. 30 sommerhusgrunde.

Der er fremkommet en ide om at nedsætte et boligudvalg til koordinering af salg og udleje.

Vi ønsker

- at alle grunde fritstilles, så de kan anvendes til helårsbebyggelse eller sommerboliger alt efter ejernes ønsker.
- flere nye byggegrunde i Nørreby og Sønderby som evt. kan anvendes til kollektivboliger
- week-endattester annulleres som konsekvens af at grunde og huse fritstilles til helårsboliger eller sommerboliger.

Erhverv

Landbruget er øens hovederhverv. Der er 8 selvstændige landmænd, seks planteavlere, to med køer, heraf en mælkeproducent. De 3 største dyrker hver over 100 ha. De dominerende afgrøder er hvede, byg og raps. Desuden dyrkes der blomster, roefrø, majs og græs. En del jord er udlagt til brakmarker.

Efter landbruget kommer turismen.

I alt er der ca. 25 fuldtidsarbejdende fastboende på øen, de fordeler sig udover landbrug og turisme på følgende erhverv og funktioner: smed, telebus, matroser på ”Femøsund”, hjemmehjælper, læge, graver, vejmand, post, handyman, rengøring.

Købmanden tæller to arbejdspladser, men er ikke fastboende. ”Havnehøkeren” har til huse i Det gule Magasin som nu ejes af Femø Beboerforening og administreres af Havneudvalget.

I sommersæsonen er der nogle deltidsbeskæftigede ved landbruget og til betjening af turister.

Der er pt. 9 voksne pendlere.

En del funktioner på øen varetages af folk som ikke er bosat på øen, f.eks. håndværkere, dyrlæge, præst (bosat i Birket).

Alle nuværende jobfunktioner vil der også være brug for i fremtiden, gennem tilflytning håber vi på flere. Som fremtidens hovederhverv ser vi både landbrug og turisme. I mange sammenhænge kan disse to erhverv gå hånd i hånd.

Gennem et samarbejde plukkes og mostes æblerne fra nogle af de tilbageværende frugtplantager. I 2008 er der produceret ca. 2000 flasker æblemost til salg.

Jorden på Femø er meget frugtbar og klimaet mildt, så det er muligt at dyrke eksotiske frugter som figer, abrikoser og ferskner. Der er ligeledes plantet en del vindruer til vinavl de senere år.

Der er gode muligheder for bæravl, f.eks. jordbær, hindbær, solbær, ribs, blåbær.

For at kunne tiltrække iværksættere og andre erhvervsaktive tilflyttere må vi have erhvervsfremmende særordninger.

Vi ønsker:

- at få genåbnet Femøs gamle mejeri eller et andet mejeri med produktion af lækre oste
- erhvervsfremmende særordninger til udkantsbeboere
- flere dyr i landskabet
- udbygning af bæravl
- udbygning af vinavl
- flere eksotiske frugttræer
- omlægning af landbrug til økologisk drift.

Sundhed og omsorg

Vi er gode til at passe på hinanden. Det er en tryghedsfaktor at færgen er hjemmehørende på øen.

Det er et stort plus at vi har egen læge, både som en tryghedsfaktor i det daglige og når vi skal forsøge at tiltrække flere fastboende til otiumsamtundet. Der har været læge på Femø i ca. 100 år, og det vil føles som et kæmpe tilbageslag for øen hvis lægeembedet nedlægges. Femøs særlige situation med lang sejltid, det at vi ikke sejler til en by og befolkningens aldersfordeling, gør det ekstra nødvendigt at fastholde vores egen læge.

Langt hovedparten af Femøs befolkning består af ældre over 67 år. Det fungerer fint med hjemmehjælp så længe man er nogenlunde til bens, men det er uværdigt at de ældre tvinges væk fra øen når de ikke længere kan klare sig selv.

Lægen har døgnvagt, og han mener at med 3 hjemmehjælpere/sygeplejersker kan al service til ældre klares i patienternes egne hjem og placering på plejehjem kan undgås.

Lægerne på Fejø og Femø fungerer som afløsere for hinanden.

Vi ønsker

- lægen på Femø bevaret
- en plejecentral med tilbud om maduddeling og genoptræningsfaciliteter med 3 hjemmehjælpere/sygeplejersker tilknyttet
- et sundhedscenter, evt. målrettet bestemte befolkningsgrupper

Turisme

Mange kender til Femø gennem Jazzfestival eller Kvindelejr, begge sommeraktiviteter fortsætter forhåbentligt i lang tid endnu.

Vi har mange typer fredelige turister, og vi har plads til flere uden at sætte den fredelige stemning over styr. Sejlerturismen er et stort plus for øen, sejlerne bidrager til liv og indtjening på havnen, og de belaster ikke færgkapaciteten.

Idrætsforeningen tilbyder billig udlejning af kajakker og kanoer, og kystområdet omkring Femø er ideelt til aktiviteten.

Sommerhusfolket fordeler sig i sommerhusområdet og i gamle helårshuse, mange har en stærk tilknytning til øen og nogle bliver fastboende, når de stopper med at være erhvervsaktive.

Så er der endagsturister som vi hellere ser på cykel eller til fods end i bil og bus.

Femø Kro- og Kursuscenter har mange weekend- og festturister. Til de der ønsker det helt primitive, har vi en naturcampingplads.

Højriis byder på bed & breakfast i lidt mere komfortable rammer, på Højriis er der også galleri.

Issemosegård og Fasangården byder på "bed".

Turboudvalget (turisme og bosætning) tager sig af stort og småt: bl.a. postkort, brochurer, standere, T-shirts, æblemost, Blå flag.

Vi ønsker

- at den fredelige turisme styrkes
- højeste prioritet har havnen, incl. benzintank
- cykel- og gangstier udbygges
- vendepladser ved strandene etableres
- et læsted i Anlægget etableres
- "bed and box" (vrinsk) mulighed etableres.

Havnen

Havnen er vores hoveddør for næsten alle former for turisme. Havnens nuværende tilstand skyldes femøboerne. De samlede 100.000 kr. ind, dannede en gruppe af kompetente folk som udviklede havneprojektet, fik flyttet købmandsforretningen til det sted hvor den største omsætning kunne opnås. Det at femøboerne selv indskød penge, åbnede mange døre. Da bygningsrenovering, nybygning og havnerenovering var færdig i 2006, havde fonde, kommune og andre bidraget med omkring 8 mio. kr. Men der er behov for yderligere udvikling af havneområdet. Havneudvalget har udarbejdet en særskilt udviklingsplan.

Havnen er omdrejningspunktet på Femø. Her ankommer og afsejler færgen, her er købmanden, her er trådløst internet, og her er de iøjnefaldende udviklingsmuligheder for turisme og bosætning i nærområdet. Vor nye servicebygning med havnekontor fungerer fint, men har ikke toilet- og badefaciliteter nok i højsæsonen.

Vi ønsker:

- flere toiletter etableret på havneområdet
- opholdsrum etableret ved færgen sammen med nogle toiletfaciliteter.
- cykelskur
- belægningen på havneområdet forbedret
- en benzinstander på øen, den kunne opføres på havnen i forbindelse med købmanden
- fortsat Blå flag for både havn og strand

Havneudvalget har udarbejdet følgende visioner:

- Vi ønsker at øge antallet af overnattende gæstesejlere. Sejlerturismen er af afgørende betydning for opretholdelse af infrastruktur og servicefunktioner på Femø.
- Vi er meget positive overfor feriehotelplaner på og omkring Femø havn. Planlægningen heraf skal gennemføres i et tæt samarbejde og dialog med femøboerne, og feriehotellet skal afpasses den lokale havn i en størrelse og udformning, så sejlerturismen ikke anfægtes
- Vi har som langsigtet mål at skaffe midler til opførelsen af den projekterede nye købmandsbygning, jfr. allerede vedtagne lokalplan
- Vi ønsker at øge antallet af gæstesejlere gennem målrettet markedsføring i ind- og udland, og specielt søge målrettet at øge besøgstallet i starten og slutningen af sæsonen, hvor havnen i dag har overkapacitet.
- Et formelt samarbejde med lokale havne og øer i Smålandshavet indledes med ønske om en fælles markedsføring af hele området i Smålandshavet.
- Vi ønsker at blive bedre til at tiltrække småbådsturister gennem udvikling af specielle faciliteter og services for disse målgrupper.
- Servicefaciliteterne på havnen udbygges, dog således at det lokale særpræg ikke anfægtes
- Vi vil arbejde for at udvikle egnede metoder til udnyttelse af vores ledige havneanlæg i vinterhalvåret, dvs. udenfor sejlersæsonen.

Naturen

Naturens betydning for både fastboende og turister er uvurderlig – sådan som det også fremgår af introduktionen. Pleje af naturen har høj prioritet til gavn og glæde for os alle. Det er muligt at gøre en konkret indsats med strandrensning, styning af pile, oprensning af moser, vedligeholdelse af stier og veje m.v.

Da vi også vil tænke naturgenopretning mere ambitiøst og langsigtet, har vi nedsat et naturplejeudvalg. Eftersom en stor del af Femø's areal er opdyrket, må det foregå i samarbejde med øens landmænd.

Vi ønsker

- fortsat årlig strandrensning
- vedligeholdelse af stier og veje
- udbygning af stisystemerne
- styning af pile
- oprensning af moser
- en samlet plan for naturgenopretning af øen

Vedvarende energi

Klimaforandringerne er en stor udfordring for os alle. I forbindelse med 3Ø samarbejdet havde vi efteråret 2007 på Femø et inspirerende seminar om vedvarende energi.

Vi ønsker at Femø på langt sigt bliver en "grøn energi-ø" som er CO2neutral. På Femø kan der ikke opstilles vindmøller da vi ligger i et fuglebeskyttelsesområde, men der er andre muligheder, f.eks. bølgeenergi og solceller. Energibesparende installationer som solfangere, solceller, rapsolie, bioanlæg, jordvarme, pillefy kan etableres privat eller i fællesskab.

En del huse og gårde har solfangere eller solceller og et par huse har installeret jordvarme.

Den nye servicebygning på havnen er indrettet med en stor solfanger der siden indvielsen har forsynet servicebygningen og Det Gule Magasin med varme og varmt vand.

Vi ønsker

- mere fokus på vedvarende energi
- at det offentlige støtter en udbygning af den vedvarende energi for at sætte gang i udviklingen
- at færgerne, som er de store energiforbrugere af dieselolie, indgår i et forsøgsprojekt med vedvarende energi (f.eks. brint) som drivmiddel.
- at Femø bliver en grøn energiø.

Kultur

Indtil den daværende Ravnsborg Kommune solgte Femø Skole til private, fungerede skolen som et alsidigt kulturcenter. Nu står den som en skamplet over fejlslagen lokalpolitik!

Som erstatning har Lolland Kommune lejet størstedelen af Præstegården som huser Femø Bibliotek, Lokalhistorisk arkiv, "Talerøret" redaktion, køkken og mødelokale for pensionistforeningen, litteraturgruppe og kurser i akvarelmaling, førstehjælp mm. Der er trange forhold for det aktive kultur- og foreningsliv som findes på Femø.

Der er etableret trådløst internet i Præstegården og gratis trådløst internet på havneområdet.

Det gule Magasin som huser Havnehøkeren skulle efter hensigten (og som betingelse for støtte fra Danielsen-fonden) anvendes til kulturelle formål. I vinterhalvåret opstilles i Det gule Magasin computere med trådløst internet til fri afbenyttelse.

I takt med at befolkningstallet er gået ned, er antallet af foreninger fulgt med. Der bliver dog stadig oprettet nye foreninger til varettagelse af bestemte behov. Bådelaug er således det nyeste skud på stammen.

En oversigt over øens foreninger kan ses i "Talerøret" (Beboerforeningens blad som udkommer til alle husstande på øen og sendes til alle medlemmer og andre abonnenter):

Femø Beboerforening
Formand Helga Frederiksen
Issemosevej 15
Tlf. 61 54 01 69

Havneudvalget
Formand Torben Vindnæs
Kongevejen 15
Tlf. 30 93 98 02

Femø Havns Bådelaug
Arne Andersen
Askhavnsvej 77
Tlf. 55 76 21 24

Idrætsforeningen
Formand Peter Warnar
Madsens Vænge 2
Tlf. 54 71 50 85

Jagtforeningen

Formand Flemming Bech
Askhavnsvej
Tlf. 54 71 51 77

Juletræskomiteen
Linda Boesen
Issemosevej 20
Tlf. 54 72 10 50

Lokalhistorisk Arkiv
Arkivleder Birgit Jensen
Høkerstrædet 4
54 71 50 36

Pensionistforeningen
Formand Alice Sigursskjold
Høkerstrædet 2
54 71 51 92

Femø Skoleforening
Hanne Geertsen
Askhavnsvej 77 B
54 90 90 50

Nørreby Vandværk
Formand Vagn Pedersen
Damstrædet 6
54 71 54 01

Sønderby Vandværk
Formand Kaj Larsen
Askhavnsvej 8
36 70 34 15

Menighedsrådet
Formand Vagn Pedersen
Damstrædet 6
54 71 54 01

Hver sommer arrangerer menighedsrådet Femø Klassisk i kirken.

Der oprettes aftenskolehold efter behov på lempelige vilkår.

Desuden er der mange kulturelle tilbud i privat regi som f.eks. Femø Museum, Ellys arkiv, Femø Digtarkiv, Højriis Galleri.

På Femøs hjemmeside (www.femo.dk) orienteres der løbende om kulturelle arrangementer.

Vi ønsker

- alle nuværende kulturelle aktiviteter bibeholdt
- at kommunen stiller krav vedr. Femø Skole
- nye initiativer specielt for fastboende, f.eks. foredrag, udflugter
- biograf f.eks. på loftet i Præstegården

Demokrati og dialog

Udviklingsplanen er udarbejdet af Femø Beboerforening på baggrund af statistisk materiale, fire

borgermøder, interviews og møder i beboerforeningens bestyrelse og i 3Ø samarbejdet. Det har været en udbytterig proces hvor alle med tilknytning til øen har haft mulighed for at præge debatten. Vi har bestræbt os på at få så mange forslag frem i lyset som muligt, men vi har også med ”otiumsamfundet” som begreb forsøgt at udstikke en retning for fremtiden som vi fornemmer der er opbakning til blandt flertallet af femøboerne.

Udviklingsplanen gældende fra 2009-2013 skal ses som en dynamisk plan der kan inspirere til handling og ændres efter behov.

I forbindelse med kommunesammenlægningen etableredes 3Ø samarbejdet. Dette samarbejde har indtil videre resulteret i udviklingsplanen, kulturelle arrangementer på de 3 øer og elektronisk samarbejde, bl.a. ved oprettelse af www.smaalandsbloggen.dk

Inden kommunesammenlægningen argumenterede vi for oprettelse af demokratisk valgte økontaktudvalg, det ønsker vi stadigvæk.

Vi ønsker

- demokratisk valgte økontaktudvalg
- 3Ø samarbejdet fortsat og udviklet
- ø-samarbejdet i Region Sjælland udvidet
- samarbejdet i Øsammenslutningen fastholdt og udviklet
- flere medlemmer i Femø Beboerforening

Femø beboerforening v.

Helga Frederiksen

Poul Vestervig Poulsen

Søren Schack Hansen

Niels Jørgen Andersen

Kurt Johansson

Inge-Lise Bisted (red.)

Hanne Norup Carlsen (red.)

Fejø

På Fejø findes i dag:

Skole til og med 4. klasse, børnehus (børnehave og fritidsordning), dagplejemor, købmand, læge, ældrecenter, sportshal, kirke, benzinstation, smed, murer, flere elektrikere, bilmekanikerværksteder og tømrere, vejmand, landmænd, frugtavlere, frugt-forsøgsplantage, en række hel- eller deltids hjemmearbejdspladser, opsamlingsplads for kasserede ting, et par kroer og restauranter, enkelte specialbutikker, turistinformation, lystbådehavn, badestrande, to sommerhusområder, godt en snes foreninger, råd, laug m.v. Der er traditionsbundne aktiviteter på specielle tider af året.

Forslag til Fejøs udvikling

Indledning. Undgå tilbageslag og skabe mere udvikling.

Den 26. september 2008 havde vi bl.a. 3 folketingsmedlemmer på besøg. Her fik vi afleveret vore ønsker i form af 5 emner, som vi gerne vil have politikernes hjælp til: færgedrift, akutberedskab, nærdemokrati, stop udsultning af yderområderne, hjælp med at skaffe helårsfolk til vore helårsboliger. En lokal frugtavl kom med en rammende karakteristik af de 4 ting, der skal være i orden for at folk kommer hertil, og bliver her: Færgen, skolen, lægen og købmanden. Det er alt sammen meget rigtigt, og det er vigtigt, at vi undgår yderligere forringelser.

Dette synspunkt blev aktualiseret i løbet af de uger, hvor denne udviklingsplan blev gjort færdig: Pludselig forlød det i den lokale avis, at vores byråd – uden at have kontaktet øerne – havde godkendt Region Sjællands plan om at nedlægge lægestillingerne på Femø og Fejø. Vi var ikke forberedt på, at politikerne handler så klart hen over vore hoveder. Det var måske vores fejl, at vi blev taget på sengen, men vi tror ikke, det sidste ord er sagt i den sag.

Nu handler udviklingsplanen ikke om bevarelse af status quo: Den handler om forslag til nye tiltag, med tilhørende tidsplan, så man kan se, hvad der skal gøres i år 1,2,3,4 og 5 - med det formål at gøre Fejø bedre at bo og leve på. Her er det vigtigt med organisering og finansiering: hvem har ansvar, hvem sørger for at holde fast i tingene så de bliver udført i praksis og hvordan skaffes det nødvendige finansieringsgrundlag.

Forslag til fremtiden kunne se sådan ud:

- Arbejd videre for at gøre færgerne lige så gratis at bruge som landevejene på fastlandet. Der kan godt laves en plan for, hvordan vi prøver at komme af med den nuværende diskrimination. Det arbejde ligger nu nok lidt på kanten af øens udviklingsplan.
- Ellers går vejen frem blandt andet via flere arbejdspladser og indtægtskilder på øen, dvs. udvikling af erhverv.
- Udformning af en bosætningspolitik, som på realistiske forudsætninger informerer om livet på en ø. En bosætningspolitik bør hænge sammen med en sikring af de basale serviceydelser.
- Oprettelse af demokratisk valgt lokalråd.

Herunder kommer en række udviklingsforslag, hvis ideer, blandt andet er blevet formuleret ved konsulent Egon Noes udviklingsseminar for de 3 øer (I dette seminar der blev afholdt den 29. januar 2008, deltog 25 beboere fra Smålandsøerne.), ved borgermøder, bestyrelsesmøder og i Fejøforeningens arbejdsgrupper og i Fejø bosætningsgruppe.

1 Bosætningspolitik

Erfaringerne med bosætningsarbejdet i Fejø bosætningsgruppe viser at der er masser af børnefamilier, som kan forestille sig et liv på en ø! Ligeledes viser de, at der er en meget stor fraflytning igen efter 2-3 år af de børnefamilier som ikke har et forhåndskendskab til øen.

En bosætningsstrategi bør i højere grad end hidtil fokusere på integration og at serviceniveau skal følges ad med en bosætning (færge, børnehus, skole m.v.), ikke kun børnefamilier som målgruppe – alle tilflyttere er velkomne (børnefamilier ikke 'mere værd' i det lokale sociale rum end andre). En mere realistisk beskrivelse af lokalsamfundet på godt og ondt, samt oplysninger om, hvilke jobs der er lettest at kombinere med et øliv. En bosætningsstrategi bør også løbende forholde sig til hvordan de solgte helårshuse på Fejø benyttes; altså bor folk i dem eller benytter de dem som sommerhuse? Et salg af helårshuse som reelle fritidsboliger vil meget let gå hen at betyde en langsom afvikling af helårssamfundet, ligesom det vil bidrage til at prisniveauet vil være stigende, da helårshuse her er billigere end sommerhuse på attraktive beliggenheder. Steder som Fejø - takket være en årelang positiv markedsføring (specielt Fejø Frugt og bosætning af børnefamilier) - langt hen ad vejen kan sammenligne sig med.

Fejøs hjemmeside www.fejoe.dk har været et helt centralt aktiv i Fejø bosætningsgruppes arbejde. Hjemmesiden bør løbende opdateres og udvikles (inklusive ejendomssiderne).

Ved etableringen af en eller anden transportforbindelse mellem Femø og Fejø er der endnu bedre muligheder for at skabe bosætning – og en bosætningsstrategi fælles med Femø vil være oplagt.

2 Fælles liv

Her tænkes blandt andet på måden, et lille ø-samfund lever på: Man kender hinanden, hjælper hinanden, udveksler tjenester eller egne produkter med hinanden. Dette medfører en vis grad af selvforsyning, hvis øen betragtes som en levende organisme. På en lignende måde kan samværet mellem de 3 øer udvides. Det har allerede vist sig, at øboer har fundet folk på de andre øer, som de havde en masse tilfælles med. Derfor kommer forslaget om turbåd (pkt. 4.1) ind i billedet for et fælles ø-liv.

Først et par forslag til fælles Fejø aktiviteter:

2.1 Kontorhus m.v.

Man kunne gøre det lettere og bedre at have "hjemmearbejdsplads" på Fejø. Ideen har været fremme om at indrette et fælles kontorhus, hvor folk evt. kom med deres bærbare PC og arbejdede i en rimeligt uforstyrret atmosfære. Huset kunne ud over varme, stole og borde tilbyde: fælles trådløst internet, kaffestue, og måske en fælles bil til brug ved ture på fastlandet. Herfra kunne også koordineres den fælles bil pool, møder på den fælles videokonferenceplatform og andet. Der kunne være en opdateret computerfacilitet, som sikrede at når man gik herhen, så havde man adgang til hurtig og sikker bredbåndsforbindelse, webcam, headset, print og kopiering med videre. Planen her kunne være at sætte tidspunkter på: udarbejdelse af budget og organiseringsgrundlag, ansøgninger til passende fonde om midler til realiseringen og/eller oprettelse af en brugerforening med en vis selvfinansiering, anskaffelse af lokaler og andre fælles remedier, indvielse og evaluering. Under behovsanalysen kan også undersøges, om der er ønsker om, at et udvidet kontorhus samhuses med kulturelle aktiviteter som forsamlingshus, cafearrangementer, frugtavlsmuseum eller frugthus. (Se også pkt 11.)

År	Emne: Kontorhus, evt. med kulturelle aktiviteter
2009	Behovsanalyse, organiseringsgrundlag, budget, oprettelse af brugerforening, start i midlertidige lokaler, ansøgning om støttemidler
2010	Undersøgelse af udvidelsesmuligheder, f.eks. for kulturelle tiltag.
2011	Evt. mere permanent installering
2012	
2013	Evaluering af forløbet. Fortsættelse?

2.2 Fælles nyttehawe

Vore relativt lave huspriser muliggør måske, at man kan bo her med kun een forældreindkomst. Der kan så være folk, der har lyst til at lette økonomien ved en større grad af selvforsyning med egne grøntsager og frugt. Dette kan selvfølgelig gøres i egen have, men man kunne også drive en fælles nyttehawe, som måske kunne pløjes med maskine i stedet for at håndgraves. Enten får man sit eget stykke at passe, eller også deles man og bliver specialister for forskellige sorter, hvorefter man deler den fælles produktion. Igen kunne 5 års tidsplanen have elementer som ovenfor: Behovsanalyse, planlægningsfase incl. organiseringsgrundlag, evt. ansøgning af støttemidler, udvælgelse af sted, etablering, midtvejsevaluering, o.s.v.

År	Emne: Fælles nyttehawe
2009	Behovsanalyse, organiseringsgrundlag, budget, oprettelse af brugerforening, ansøgning om støttemidler, prøvedrift med eksisterende faciliteter.
2010	Undersøgelse af udvidelsesmuligheder
2011	Midtvejsevaluering. Evt. mere permanent installering
2012	
2013	Evaluering af forløbet. Fortsættelse?

2.3 Fælles bil-pool

Ved siden af muligheden for at have fælles bil blandt brugerne i det fælles kontorhus i forslag 1.1, kan også tænkes en mere generel bil-pool for alle, der har regelmæssige eller sporadiske ærinder på fastlandet. Denne ordning kunne også udvides til andre maskiner: græsslåning, o.s.v.

År	Emne: Fælles bil-pool
2009	Behovsanalyse, organiseringsgrundlag, budget, oprettelse af brugerforening, start

2010	Undersøgelse af udvidelsesmuligheder
2011	Evt. mere permanent installering
2012	
2013	Evaluering af forløbet. Fortsættelse?

3 Natur-nydelse

Her tænkes på, at folk (fastboende såvel som turister) kan nyde naturen, som den er på Fejø. Naturen skal ikke ”udvikles”, derimod kan man gøre noget for at forbedre tilgangen til den: Anlægge primitive overnatningspladser for søspejdere, havkajakfolk, sejlere, vandrere eller cyklister. Man kan lette tilgangen ved oplysningsskilte og hjemmesideinformation om fugleobservationssteder eller områder egnede til jagt på fossiler. Eventuelt kan etableres fugleudsigtstårne. Stjernekyggeri kan der også reklameres for, idet den manglende lysforurening letter observation af stjernesked, nordlys og andre himmeloplevelser. Men selv om naturen ikke skal udvikles, så kan man godt forestille sig at en beskyttelse af den kan fremmes gennem en fælles overordnet plan koordineret med den kommunale lokalplan. Dette for at hindre, at der bygges ud mod stranden og lignende og for at sikre at der tilplantes med læhegn til fordel for dyrelivet. Ofte er det de primære erhvervsinteresser hos lodsejerne der bestemmer udviklingen og ikke hensynet til almenvellet eller biodiversitet.

Der kunne med fordel arbejdes hen mod genetablering af gamle stisystemer og etablering af stier langs strandene mellem vendepladserne på alle bivejene på Fejø.

Der er i forbindelse med et seminar v. Egon Noe fremført ønske om, at der på øen hyres en landskabsarkitekt til at komme med et bud på en mere overordnet og sammenhængende landskabsplan for Fejø.

4 Ungt forum

Mange unge er i dag aktive i Idrætsforening og ungdomsklub, eller går til lokale aktiviteter så som spejdere og ridning. Disse aktiviteter må fastholdes og udbygges.

Fejøforeningen har i samarbejde med de unge og ungdomsklubben på øen nedsat et ungdomsudvalg som bør inddrages vedrørende udvikling af aktiviteter rettet mod unge.

Øen er velegnet til øvesteder for musikgrupper på grund af den spredte bebyggelse, og det eksisterende musikliv på øen.

I juli 2009 afholdes det årlige stævne for træskibsbåde fra de nordiske lande, ”Vinden drar”, i Dybvig på Fejø. Med i dette stævne er traditionelt et stort antal unge. Her vil være en mulighed for spændende oplevelser for lokale unge, og samtidigt en chance for at komme med i fritidslivet på vandet og i træskibshavnen.

5 Turisme

Fejø har i dag et begrænset antal overnatningssteder for turister, og sporadiske arrangementer med rundvisning o.l. Siden 2007 har Fejø møllebutik og Turistinformation eksisteret og arbejder for udvikling af Fejøs turisme på et bæredygtigt grundlag. Initiativet støttes af Fejøforeningen og en række turistaktører.

Fra seminaret i januar 2008 bringes her en række forslag til styrkelse af turismen:

- Æble/blomme/pære ophold + oplevelser
- Frugtferie: hjælp i høst, lær om frugtavl og øliv
- Feriekoloni, hvor man spiser frugt og lokale produkter
- Pluk-selv turister i busser
- Frugttog rundt til producenterne
- Guidede ture
- Hesteferie, ”Bed & box”
- Havkajak, windsurfing, fossil jagt
- jagt og fiskeri ferie
- Rekreation og helse, Fejø retreat

- vikingeboplads (marked, skibe)
- Båd mellem øerne. Bo 2 dage på hver af de 3 øer

5.1 Turbåd (fælles med de andre øer?)

År	Emne: Turbåd
2009	Behovsanalyse, organiseringsgrundlag, budget, oprettelse af brugerforening, ansøgning om støttemidler, prøvedrift med eksisterende faciliteter.
2010	Undersøgelse af udvidelsesmuligheder
2011	Evt. mere permanent installering
2012	
2013	Evaluerings af forløbet. Fortsættelse?

5.2 Markedsføring

Et par eksempler:

- Irma folder, som markedsfører forskellige muligheder for at opleve Fejø, bl.a. kulinarisk ferie
- 3Ø udstilling i Sparekassen Lolland på Strøget i København

5.3 Fejø Møllebutik og Turistinformation

Fejø har en turisme med et stort udviklingspotentiale.

Tilbage i 2002 og et par år frem arbejdede en gruppe under Fejøforeningen med udvikling af turisme på Fejø. Dette blev til "Æblets Dag" (som vi har holdt for 7. gang her i 2008) samt et forslag til turistinformation i Vejerboden på Dybvig Havn. I 2007 blev Fejø Møllebutik & Turistinformation beliggende i Fejø Mølle startet som privat initiativ.

Fejø Møllebutik & Turistinformation har opnået autorisation til brug af rødt I og dermed officielt retten til at være Turistinformation. Fejøforeningen og en række turistaktører støtter dette private initiativ.

Fejø Møllebutik & Turistinformation drives kommercielt, med henblik på udvikling af arbejdspladser og turisterhvervet på et bæredygtigt grundlag. Egen hjemmeside www.visitfejoe.dk forventes at åbne i 2008.

Vision for Fejø Møllebutik & Turistinformation pr. juni 2008 er vedlagt som bilag 8.

Igangværende aktiviteter 2008.

Sydhavsøernes Perle (lokal Fejø turistbrochure), 3 Ø turist brochure under udvikling i samarbejde med Lolland kommune, Femø og Askø.

Kontakt til Visitdenmark, Østdansk Turisme samt Maribo og Nakskov Turistbureauer.

Blåt Flag

Café og butik med salg af lokale kvalitetsfødevarer fra Fejø, De Danske Småøer og Lolland.

Guidede ture på Fejø Mølle og besøg i Den Gamle Smedje.

Kulinarisk oplevelsesturisme i samarbejde med Småøernes Fødevarer-netværk.

Samarbejde med Kernegaarden om Lollandsprojektet (et opkvalificeringsprojekt i Lolland Kommune).

Økologisk Høstmarked med Landsbykøkken.

Færdiggøre www.visitfejoe.dk, færdiggøre organisations- og handlingsplan, herunder markedsføre guidede ture og kulinariske oplevelsesture. Diverse ansøgninger.

År	Emne
2009	Kværne lokalt mel af egen avl samt bage i transportabel stenovn. Etablere traktor med vogn godkendt til transport af turister. Samarbejde med Femø Askø og Vejrø om overnatningssteder for opbygning af ø-hop ture. 3 Ø turistbrochure i samarbejde med Femø og Askø

	Videreudvikle kulinarisk oplevelsesturisme og sundhedsturisme
2010	3 arbejdspladser er skabt inden for butik, administration, produktion, sundhed & wellness, kurser og guidning Afdækning af projekt med 6 husbåde i Vesterby Havn til brug for helårsboliger og turisme – herunder kontakt til myndigheder samt finansieringsplan og information
2011	Implementering af husbådsprojektet
2012	
2013	

Fra seminaret med Egon Noe i januar 2008 bringes her en række forslag til styrkelse af turismen:

- Ø Kulinarisk oplevelsesturisme.
Æble/blomme/pære ophold + oplevelser
- Ø Frugtferie: hjælp i høst, lær om frugtavl og øliv
- Ø Feriekoloni, hvor man spiser frugt og lokale produkter
- Ø Pluk-selv turister i busser
- Ø Frugttog rundt til producenterne
- Ø Hesteferie, ”Bed & box”
- Ø Havkajak, windsurfing, fossil jagt
- Ø jagt og fiskeri ferie
- Ø Rekreation, sundhed og wellness, Fejø Retreat
- Ø Vikingeboplads (marked, skibe)
- Båd mellem øerne. Bo 2 dage på hver af de 3 øer

6 Frugtavl

Frugtavl på Fejø blev nok etableret som noget af Danmarks bedste for små hundrede år siden. Flere avlere forsyner i dag diverse fødevarerforretninger. Nogle frugtavlere udvider aktiviteterne med sorterings- og køleanlæg, mens Forsøgsplantagen afprøver nye sorter og metoder. Følgende aktiviteter på øen er blevet foreslået:

- Etablering af lokalt forum/forening, som samler frugtavlernes, som så kan beslutte, hvem der går foran
- Pluk selv – turister i busser
- Frugtavlsturisme: aktiv oplevelsesferie. Frugtferie: hjælp i høst – lær om frugtavl
- Plant eller vælg et frugttræ, som skal være det bærende. Adoptér et frugttræ
- Udvikling af nye sorter
- Dyrkning af industrifrugt, f. eks. aronia og sene kirsebær
- Frugtavlsmuseum/frugthus, se pkt. 1.1.

7 Produktudvikling – Fødevarer – Animalsk

På Fejø findes kødkvægsproduktion (fåre- og oksekød) på friland, og en erhvervsfisker er bosiddende på øen. I dag sker kødforarbejdningen andre steder, ligesom forarbejdningen af laksen fra laksefarmene også er flyttet bort fra øen i forbindelse med det nylige ejerskifte. Man kunne forestille sig, at lokale specialiteter kunne udvikles og forarbejdes på øen. Et parallelt projekt på Femø handler om genåbning af Femø mejeri til osteproduktion.

8 Produktudvikling – Fødevarer – Vegetabilsk

8.1 Frugt

Her er foreslået:

- Videreforarbejdning i form af en marmeladefabrik

- Saft, is, chutney,
- Helsekost
- Kager med frugt: ”Fejøl-tærten”
- Forarbejdning af mere eksotiske frugter: Figen, banan, appelsin, abrikoser, ferskner, blåbær, multebær, tranebær
- Øko-fadlagret brændevin af pære, æble og blomme
- Kvalitetsgodkendt mærke

8.2 Andet, f. eks. vegetabilsk brændsel

- Produktion af rapsolie
- Rapsolie som brændstof til færge, postbil og bus

9 Produktudvikling – Energi og transport

I forlængelse af pkt. 8.2 er foreslået CO2 neutral færgefart. Derudover:

- Færgefart mellem Femø og Fejø, evt. på privat basis
- Forbindelse til en evt. hurtigfærge Femø – Karrebæksminde
- Lokalbaseret solcelleproduktion med øerne som testzone

9.1 Koordineret indsats vedr. klimaet og energiforbruget

I 2008 er startet et initiativ om Fejø som energiø i samarbejde med kommunen. Dette kan samordnes med, at mange beboere på øen er i færd med at anskaffe mere energirigtige løsninger til deres huse.

År	Emne: Fejø udvikling . Koordineret indsats vedr. klimaet og energiforbruget
2008	Ideindsamling, koordinering med kommunale aktiviteter
2009	Informationsindsamling, vurdering af koordinering af lokale aktiviteter, udarbejdelse af forslag om energitiltag vedr. færgedrift o. a.
2010	Undersøgelse af udvidelsesmuligheder
2011	Midtvejsevaluering.
2012	
2013	Evaluerings af forløbet. Fortsættelse?

10 Produktudvikling – Kulturprodukter – Kurser

På Fejø afholdes nu om dage kurser af forskellig art. Dette foreslås intensiveret :

- Børne cykelskole
- Fejø Retreat/retræte
- Kunsthåndværk: foto, syning, pileflet, keramik, lys
- Akvarel kurser
- Kurser i selvforsyning
- En ny slags festival: forum for udvikling af livsværdi
- Højskole

11 Produktudvikling – Kulturprodukter – Andet, incl. kunst

Også inden for det kunstneriske område er skabende mennesker i gang på Fejø. Der skrives musik, der udarbejdes filmmanuskripter, og der er en filmproduktion. Amatørteater og -musikken trives. Men man kan forestille sig flere tiltag:

- Bygning af vikingskib til boplads på Femø og Fejø. Sejlture for rollespilsfolk/turister/besøgende til de

- to øer
- Fejøl kakler. Produktion i lille skala er påbegyndt.
- Food to go
- Udbredelse af værdier omkring økologi
- Konsekvenser af industrialiseringen formidlet i litteratur og film
- "0 sukker" ø

12 Plan for Vesterby Havn

Der har i forbindelse med arbejdet med nærværende udviklingsplan været megen kommunal og medieopmærksomhed omkring et trecifret millionprojekt, som en ikke bosiddende aktør står for. Der er dog ikke lokalt sket noget i sagen.

Vesterby havn er i dag i en så dårlig stand, at dele af havnen nu er spærret på grund af nedstyrtningsfare. Vesterby havn er central på Fejø, idet det er færgehavnen. Der bør laves en plan for – som minimum en gennemgribende renovation af havnen. Det kan også være interessant at forestille sig et større havne og turistprojekt på havneområdet. Et sådant kan projekt kan etableres af såvel udefrakommende investorer, som Fejøboerne selv.

13 Samfundsanalyse og lokal udvikling

Idégrundlaget for den forestående forsøgsvisse formulering af en fælles 3Ø-udviklingsplan er en antagelse om, at viden om fortiden og samfundsudviklingen kan belyse nutiden og være med til at give os en brugbar viden om hvordan vi bedst selv kan være med til at forme fremtidens udvikling, så øerne lever og blomstrer som helårssamfund.

En videreudvikling af nærværende udviklingsplan ligger lige for. Man kunne arbejde med:

- en internetside hvor 3Ø-udviklingsplanen kan ligge. Her kunne man med fordel løbende opdatere med ny statistik, analyser, idéer og ønsker m.v. , så nærværende dokument ikke ender som en statisk støvet sag.
- en fordybelse i felter som ikke er berørt i nærværende 3Ø-udviklingsplan, herunder data vedr. skole- og børnepasningssituationen, landbrugerne og deres rolle som store jordbesiddere i forhold til fællesskabet, service og ønsker på ældreområdet med mere.

14 Lokalt demokrati og økonomi

Projektets teoretiske baggrund er hentet fra nyere samfundsvidenskabelig udviklingsteori, som påpeger vigtigheden af lokal forankring og såkaldte "bottom up" processer. Flere antropologer har inden for de sidste 20 år stillet spørgsmålstejn ved udviklingsbegrebet og dets fundering i en vestlig rationalitetsmodel (Escobar 1991, Esteva 1992). I denne model forstås udvikling oftest som en overførsel af teknisk og faglig karakter, som skal bidrage til målgruppens muligheder for at udvikle egne ressourcer (Christensen 1989). I forlængelse heraf har der været et opgør med den top- og ekspertstyrede tilgang til udviklingsprojekter. Inddragelse af 'målgrupperne' for udviklingen, som vidende og kyndige sociale aktører, er således blevet et centralt element i den nyere udviklingsteori (Long 1992).

Vi vil i den sammenhæng arbejde for nedsættelse af demokratisk valgt lokalråd, for en formel sikring af lokal indflydelse på Fejøs fremtidige udvikling.

Forslag til udviklingsplanernes fremtid

Se ovennævnte forslag 12 ovenfor om ”Samfundsanalyse og lokal udvikling” som beskriver tiltag som går på en regelmæssig opdatering af udviklingsplanerne for de enkelte øer og mere samlet placeret på internettet.

I øvrigt præsenteres ovenfor en række ideer til en positiv udvikling af øerne som helårssamfund, hvoraf det bliver spændende at se, hvilke ideer der gennemføres i praksis.

En nedsættelse af demokratisk valgte lokalråd med økonomiske og beslutningsmæssige kompetencer på de enkelte øer kan være et brugbart fundament for koordinering og sikring af bred lokal opbakning til kommende udviklingsprojekter.

Landdistriktsudvikling – generelle perspektiver

De beboede øer; Askø, Lilleø, Femø og Fejø kan i vid udstrækning opfattes som en art sociologiske laboratorier hvad angår samfundsudvikling mere generelt. Det er vores antagelse, at de tendenser og processer vi kan identificere lokalt, som beskrevet i nærværende 3Ø udviklingsplan også er viden som kan benyttes til at forstå landdistrikters og udkantsområder mere generelt.

Befolkningsudviklingen på de tre øer i Smålandsfarvandet er som beskrevet meget præget af den store afvandring fra land til by i sidste århundrede. Den kraftigt faldende kurve for antallet af indbyggere på de tre øer, har på de to relativt små øer Askø/Lilleø og Femø bl.a. betydet en lukning af skolerne og en markant reduktion i antallet af serviceunderstøttende funktioner helt generelt. På Fejø har en aktiv lokalt skabt bosætningspolitik og en generel meget positiv markedsføring og branding af livet på Fejø og ikke mindst Fejø Frugt, samt et relativt stærkt lokalt sammenhold og en vedvarende kamp omkring bevarelse af Fejø Skole, betydet at Fejø Skole stadig findes – og at vi endda har fået tilført 4. klasse efter at skolen en kort årrække kun gik til og med 3. klasse.

Der er i flere ministerielle regi mange penge at hente til landdistriktsudvikling – og specielt den der kan foregå på de danske småøer. Paradokset er i høj grad, at de lokale formelt på ingen måde har råderet over de midler, som sikrer de basale servicefaciliteter, som færge, skole og lignende primære basisfunktioner for små samfund. Derimod er der mange projektmidler der understøtter etablering og bevarelse af arbejdspladser, turisme tiltag, tiltag rettet mod børn og unge, kulturelle aktiviteter, fødevare- og anden nicheproduktion og lignende, som de lokale kan få råderet over.

Vi foreslår i den sammenhæng:

- **At der etableres en formel struktur for lokales mulighed for at få indflydelse på egen situation, hvad angår beslutninger der vedrører de lokale basale servicefunktioner. Vi forestiller os, at der etableres demokratisk valgte lokalråd til at varetage den funktion.**
- **At der specifikt på færgeområdet er mulighed for lokal indflydelse på fartplaner, økonomiske prioriteringer, indenfor den økonomiske ramme, som kommuner med småøer får statslige midler til færgedrift efter. Vi forestiller os, at der etableres demokratisk valgte lokalråd til at varetage den funktion.**

De mange støtteordninger, som uddeler de projektmidler der tilfalder øerne specifikt og landdistrikterne generelt - og har gjort det i en årrække – er uden tvivl etableret i velvilje og gode intentioner om at ville det bedste for landets øer, udkantsområder og landdistrikter. Mange gode projekter er da også løbet af stabelen som resultat heraf, men der er også mange projekter, som ikke opnår de ønskede målsætninger. Nogen gange kan projektmidlerne som deles ud – uden en egentlig bred og velfunderet lokal konsensus om hvilken udvikling man vil i et givent lokalsamfund – måske være rettet mod forskellige projekter, som faktisk modarbejder hinanden lokalt?

Vi foreslår i denne sammenhæng:

- **At der på flere niveauer koordineres så indsatserne i landdistrikterne fremstår mere**

sammenhængende. Lokalt kan demokratisk valgte lokalråd inddrages for koordinering af forskellige projekttiltag.

- **At der foretages en historisk evaluering af støtteordningernes resultater – herunder de mere langsigtede virkninger lokalt, for en endnu bedre udnyttelse af midlerne på sigt.**

Småøerne i Danmark og herunder Askø/Lilleø, Femø og Fejø er traditionelt set den yderste udkant i landet, defineret i en modsætning til landets centre, altså København og de andre store byer eller byområder. Traditionelt set har det betydet, at der kun har været et meget begrænset antal arbejdspladser til folk med mellemlange og videregående uddannelser i udkantsområderne. Ny teknologi har dog betydet, at mange højtuddannede, folk med IT-relateret arbejde og iværksættere i bred forstand har fået mulighed for at bo og arbejde hjemme i landets landdistrikter. På Fejø har en af de mere afgørende faktorer for de tilflyttende børnefamiliers medlemmer som er aktive på arbejdsmarkedet været muligheden for at benytte internettet på hjemmekontoret. Ligeledes har mange etableret eget firma, som er afhængigt af muligheden for at benytte internettet. De nuværende skatteregler virker forældede, for de som transporterer sig ofte favoriseres med transportfradrag virker forældede og dette synes heller ikke fordrende for en fremsynet klimapolitik.

Vi foreslår i denne sammenhæng:

- **Et skattepolitisk tiltag, som eksempelvis reducerer i arbejdsmarkedsbidraget, alt efter hvor langt fra landets centre, man er bosiddende.**
- **En anden skatteteknisk ordning, som udligner forskellene i adgang til service, alt efter hvor i landet, man bor.**

På øerne, som i andre attraktive ferieområder (eksempelvis Gl. Skagen og de mindre havnebyer på Bornholm), er det et udbredt fænomen, at helårshuse benyttes som fritidshuse, og at det er svært at dæmme op for med den nuværende lovgivning. På Askø/Lilleø og Fejø er opkøb af helårshuse, der ikke benyttes som helårsboliger en forhindring for at nå mål om mere vækst i antallet af indbyggere.

Vi foreslår i denne sammenhæng:

- **At man sikrer, at et demokratisk valgt lokalt råd kan få mulighed for indflydelse på at de eksisterende helårshuse til stadighed benyttes som sådan - også efter et salg.**

Det kommunalt drevne rederi Lolland Færgeservice udgav i 2008 sejlplan for Askø, Femø og Fejøoverfarten. Det fremgår af fartplanen at sejltiden til Fejø, Askø og Femø er 15, 25 og 50 minutter. I forbindelse med færgefart i Danmark kunne man forvente, at det er den normale praksis, at der er en sammenhæng mellem sejltid og prisen for at overføre f.eks. lastbiler eller personbiler. Dette er imidlertid langt fra tilfældet i Lolland kommune, hvor det er dyrere at overføre biler, lastvogne og traktorer til Fejø sammenlignet med Askø, selvom sejltiden til Fejø er 10 minutter kortere end til Askø.

Det skal nævnes, at det i adskillige tilfælde drejer sig om en meget markant forskelsbehandling, idet en bil til Fejø koster 127 kr., mens en bil til Askø kun koster 65 kr. For både lastvogne (hhv. 344 og 175 kr.) og større landbrugstransporte r (hhv. 370 og 165 kr.) er der også store prisforskelle på overfarterne til Fejø og Askø.

Direkte adspurgt forklarer Lolland Færgeservice forskelsbehandlingen med ”at der er flere skuldre på Fejø til at bære den økonomiske byrde”. Vi mener at den argumentation er dybt kritisabel og direkte fører til forskelsbehandling af borgere i Lolland kommune.

Vi foreslår i denne sammenhæng:

- **At der indføres en retfærdig og ø-venlig (billig) prispolitik eller, at Askø/Lilleø, Femø og Fejø bliver forsøgsområde for gratis bil- og godstransport for bosiddende øboere.**

Forsøgsprojektet ”3Ø-udviklingsplan for Askø/Lilleø, Femø og Fejø” er støttet af Velfærdsministeriets Landdistriktpulje 2007.

Litteraturliste

Christensen, Asger

1989 Udviklingsbegrebet: Vestens oprindelses- og identitetsmyte. I: *Jordens Folk* 24 (4). København: Dansk Etnografisk Forening.

Diklev, Barbara

2002 Udviklingen i landsbyerne - set fra Landsforeningen af Landsbysamfunds perspektiv. I: *Jordens Folk* 37(4). Århus: Dansk Etnografisk Forening.

Escobar, Arturo

1991 Anthropology and the Development Encounter. The Making and Marketing of Development Anthropology. I: *American Ethnologist* 18.

Esteva, Gustavo

1992 Development. I: *The Development Dictionary. A Guide to Knowledge as Power*. Sachs, W, (ed.) London: Zed.

Long, Norman

1992 From Paradigm Lost to Paradigm Regained? I: *Battlefields of Knowledge*. Long, N & A. Long (eds.). London: Routledge.

Persson, Lars O.

2002 Policy and Politics in Rural and Regional Development. I: *Rurality, Rural Policy and Politics in a Nordic-Scottish Perspective*. Esbjerg: Danish Centre for Rural Research and Development.

Svendsen, Gunnar L. H.

2002a Livet på landet – drøm og virkelighed. I: *Jordens Folk* 37(4). Århus: Dansk Etnografisk Forening.

2002b Drømmen om det rigtige liv på landet. I: *Jordens Folk* 37(4). Århus: Dansk Etnografisk Forening.

2003 *Vi hilser da på hinanden...De nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune: Problemer og muligheder*. Esbjerg: Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter.

Bilagsliste

Bilag 1 3Ø møde om visioner for 3Ø samarbejdet

Bilag 2 Om Fejøs infrastruktur

Bilag 3 Høringssvar om Fejø Skole i Lolland Kommunes skolestruktur 1

Bilag 4 Referat af borgermøde på Fejø 15.5.2008

Bilag 5 Indkaldelse til borgermøde på Femø 16.2.2008

Bilag 6 Referat af borgermøde på Femø 9.5.2008

Bilag 7 Indkaldelse til borgermøder på Femø i september 2008

Bilag 8 Visioner for Fejø Møllebutik og Turistinformation

Bilag 1

3Ø seminar på Kragenæs Kro 24.9.2006

Efter vore besøg hos hinanden hen over sommeren har de 3 øer, Fejø, Femø og Askø afholdt et fælles seminar for at lægge en strategi for 3 Ø samarbejdet. Der deltog i alt 9 øboere fra beboerforeningsbestyrelserne og tilknyttede grupper; 5 fra Fejø og 2 fra hver af Femø og Askø. Vi enedes om følgende samarbejdspunkter:

Overordnet mål: At øerne lever og blomstrer med helårsbeboere

Arbejdsområder:

Politisk niveau

Udstrakt selvbestemmelse – demokratisk valgte lokalråd – 3Ø lobbyarbejde

Weekendattester bør kun gives efter at ø-kontaktudvalg har set på sagen – 100% bopælspligt på landbrugsejendomme

Fælles færgebestyrelse med beboerflertal

Personalepolitik på offentlige institutioner (mindst 1 med bopælspligt)

Offentlig støtte til virksomhedsstart – fælles (kultur)arrangementer med tilskud

Lægeordningen udvides til Askø – Samarbejde med Ø-sammenslutningen i Sjællandsregionen

Flere helårshuse til specielt Askø, men også Femø og Fejø

Aktivitet (synlig del)

Fælles (kultur)arrangementer med tilskud

Samarbejde med Vejrnø, om f.eks. turisme, og evt. med andre småøer i Smålandshavet

Fælles markedsføring af de 3 øer – mere koncentreret fælles kommunikation (eksternt)

Udvikling

Færge til Askø og til Femø lørdag aften, – bedre service

Færge mellem øerne – fri biltransport, med prioritet for øboere

Fælles markedsføring af de 3 øer – mere koncentreret fælles kommunikation (eksternt)

Bedre havne på Fejø

Styrket økonomisk aktivitet (iværksætterkultur)

Højspændingskabel med fibre til kommunikation (SEAS/NESA)

Benzintank på Femø

Mennesker

Stop for faldende befolkning – flere børnefamilier – 1000 mennesker på Fejø

Flere børn og yngre folk på Askø (yngste kvinde er 33 år, yngste mand er 38 år)

Askøs pensionister i aktivitet

Skoler på øerne – indtil 6. klasse på Fejø

Natur

Naturpark – trampestier – cykelsti øen rundt på Fejø og Askø – park på Fejø – skov på Askø „brudeskove“ på øerne (et træ plantes af hvert brudepar i Lolland kommune)

Levende hegn fornyes/genetableres og bliver til en tradition

Arbejdspladser

Femø: Rigtig købmand, mejeri, campingplads, „blød institution“

Dyrkning af ferskner,abrikoser og lign. på de 3 øer

Askø: Kro

Nærhedsproduktion (salg af lokale produkter) – helse – økologi

Strategi, konkrete planer : Hvad, hvor, hvornår, hvem ?

Prioriterede emner

Vi ønsker et Ø-kontaktudvalg for hver ø.

Vi etablerer et fælles „3Ø-færgeudvalg“:

Naturpark Smålandshavet i samarbejde med Kragenæs

Turistbåd mellem øerne (og evt. til Bandholm), og færgeleje på Øst Fejø (Sletteren)

3Ø arrangementer i 2007

Der etableres 3 arbejdsgrupper med minimum 2 repræsentanter fra hver ø til at arbejde med områderne:

Færge, bådtransport og 3-Ø-besøg.

Bilag 2

Om Fejøs infrastruktur

Færgefarten mellem Fejø og Kragenæs på Nordvestlolland besejles af M/F Christine, som er bygget i 2002. I forbindelse med nærværende 3Ø-udviklingsplansprojekt har der på Fejø været lavet en brugerundersøgelse vedrørende færgefarten, som her præsenteres:

Brugerundersøgelse vedr. færgefarten

Ønsker og bemærkninger vedr. fartplanen:

At vi beholder alle vores morgenfærger og den sene afgang kl. 23.15 fra Kragenæs alle dage.

At det bliver muligt at bestille en færge kl. 00.15 fra Kragenæs på fredage.

Ved arrangementer på øen kunne man ønske, at der sejledes i pendulfart indtil eventuelle pres var overstået (eksempelvis optimistjolletræf og Æblets Dag).

Roetransporter fylder - ekstra specielle afgang i sæsonen.

Hvis man kan se at nogen er ladet tilbage bør man hente dem efterfølgende.

Hvorfor skal den sidste færge 22.55 søndag fra Fejø bestilles? – Der er altid nogen med!

At der kommer flere færgaefangne om morgenen, dels for at modvirke pladsproblemer, dels for at kunne matche div. mødetider bedre. At der var et par afgang mere sidst på eftermiddagen, hvor der også af og til er pladsproblemer. Det bør undersøges, om fartplanen kan være sæsonvariabel; sommer-/vintersejlsplan. At der er 40 minutters drift på hverdage og timedrift i weekends.

Fortrinsret for fastboende med årskort og evt. andre faste færgbrugere på f.eks. morgen- og eftermiddagsafgange, hvor der kan være pladsproblemer.

Mulighed for bestilling af gratis natfærger i weekends.

På fartplanen bør stå hvornår færgen har forbindelse til Fejøbussen.

Ønsker og bemærkninger vedr. nødplan:

Det utilgiveligt at man ikke har en reservefærge af en passende størrelse til at sætte ind på de tre øer, det er trods alt jeres/vores landevej. Den skal kunne indsættes meget hurtigt ved nedbrud på de vanlige færger. En fælles afløserfærge med de andre danske småøer. Ved afløserfærge, så gå langt uden om Omø Sund - ubehageligt at skulle bakke fra borde og personale er heller ikke særlig omgængeligt.

Tidspunktet for værftsbesøg må kunne vælges bedre. Tidspunktet for reparation kan godt koordineres med landmænd og turistaktører.

Opdatering af ændringer i sejlplan skal være meget bedre og meget lettere at finde.

Nødfartplanen er et plus om morgenen med en ekstra afgang kl. 7.30 - vel og mærke når det er Christine med god plads. Om eftermiddagen/aftenen er det et meget stort pres, man tvinges til at forlade arbejdet for at være sikker på at komme med færgen.

I hvert fald her på Fejø burde bussen passe ind efter færgen, når der er nødplan.

Ordet ”nødplan” har vist sig at have negative konsekvenser for mange på øen og udenfor: Folk tror, at de kun skal tage til øerne i absolut nødstilfælde.

Mulighed for passagertransport (som minimum) på de normale afgang ved nødplaner. Det er ikke nok at man indsætter passagerbåde på de afgang, som skolesøgende børn ”normalt” bruger, da de større børn har både venner og fritidsaktiviteter på Lolland.

Ønsker og bemærkninger vedr. busforbindelser og færgefart:

Der er behov for justering af fartplanen i forhold til busdriften (eller omvendt), både på Fejø og på fastlandet. Til hverdag er der gode forbindelser til/fra Nakskov i dagtimerne, mens det er ret håbløst i forhold til Maribo. I weekenden er det ret håbløst til både Nakskov og Maribo. F.eks. er sidste færge om lørdagen med busforbindelse videre kl. 17.10. Den i fartplanen angivne forbindelse kl. 19.25 er en fejl, idet bussen kører 19.30!

Ønsker og bemærkninger vedr. prisniveau og billetteringssystem:

Priserne for overfarten er utilgivelig høje og usmidige når det nye system ikke virker. Lad os få det gl.

system igen og til tålelige priser, den prisstigning som vi har fået gør at mange turister holder lidt igen med at besøge øerne. Færgen opfattes som forholdsvis dyr af turister.

Færgeforbindelsen burde være gratis for alle, ligesom det er gratis at køre på veje, og et stort antal broer og dæmninger i Danmark. (Hvis dette skulle give for stor myldretidstrafik, kan man undersøge, om nogle afgangene kan være kun for pendlere.)

Gratis biltransport for øboere. Prispolitik der fremmer helårsbeboelse. Al fragt gratis for øboere af bl.a. hensyn til konkurrencevilkår for de erhvervsdrivende.

Differentieret prispolitik der sørger for en mere optimal udnyttelse af færgens kapacitet. Billetprisen kan evt. sættes ned for de mindre benyttede afgangene.

Vedr. "turistpriser" burde det i højere grad være bilen man betaler for end personerne, både af hensyn til udnyttelse af færgens kapacitet og miljøet helt generelt.

Billetpriserne bør harmoniseres med driften på andre færger. Man bør kunne købe årskort og periodekort direkte på færgen.

Der bør være klare regler for turismeudbydere og andre med beslægtede erhverv om rabatter - fx mig, der tilbyder krops- og samtalerapi. Jeg bør kunne købe overfartsydelse til mine kunder til 1/2 pris.

Voksne børn, der er taget af sted på uddannelse og derfor har folkeregisteradresse et andet sted, bør så længe de er uddannelsessøgende og føler tilknytning ved at "tage hjem" have gratis persontransport i lighed med de faktiske øboere.

Ønsker og bemærkninger vedr. information, kommunikation og service:

Information på sms er perfekt. Ledelsen af færgefarten skal have ros for deres forsøg på at imødekomme brugernes ønsker i 2007. Flinker og forstående færgespersonaler (sørg for at de bliver på vores overfart). Færgespersonalet er flinke til at medtage vores gods.

Ønsker og bemærkninger vedr. færgens inventar og omgivelser:

Toiletterne i Kragenæs er under al kritik, lugter uhumske, tænk på dem som kommer langvejs fra og har brug for at komme på toilettet. Hvis der ikke er penge til en ny toiletbygning, så findes der mange meget fine toiletvogne som en alternativ/midlertidig løsning.

Det er meget tiltrængt med en forskønnende indsats på havneområderne både i Kragenæs og i Vesterby. Områderne fremstår i dag meget grimme og forfaldne og er alt andet end indbydende.

Det ville være dejligt med udendørs bænke på Christine og at få lov til at sidde på øverste etage.

I sommerhalvåret er det en attraktion at kunne være på dækket, udendørs, under overfarten. Der bør skabes plads til at folk kan sidde udendørs og nyde overfarten.

Turister, der tager på en en dags tur til Fejø uden bil - mange af dem savner en cykel i Vester. I det hele taget er Vester meget dødt, man føler ikke specielt at man ankommer til et levende lokalsamfund - meget handet mm er trukket op i Østerby (købmand, møllen, cox orange og hele Dybvig området).

Der bør være en lukket opslagstavle på vogndækket.

Ønsker og bemærkninger af mere generel karakter:

Færgefarten er en livsnerve for en hel del mennesker på øen. Det koster ikke meget mere at sejle, end at ligge i havn med motoren kørende. Vi har fået færre afgangene på hverdage samtidig med at priserne er steget kraftigt. Færgetrafikken bør understøtte udviklingen på alle øerne i kommunen. Man bør undersøge, om der ved siden af forbindelsen fra Kragenæs skulle være en direkte forbindelse mellem Fejø og Femø. Færgespersonalepolitikken bør fremme bosætningen på øerne.

Opsøgende informationsarbejde (på øerne) fra uddannelsesinstitutioner der uddanner færgespersonale for fremtidig sikring af færgefarten på de danske småøer. Evt. indførelse af et småøfærgefartscertifikat eller lign. Optimalt ville det være at have en fartplan der er lavet efter de samme principper som på øen Fur.

Godt med en undersøgelse af brugernes behov, for der var mange frustrerende oplevelser i dagene med nødplan; især da Femøfærgen skulle betjene begge øer. Vi havde meget ventetid i Kragenæs!

Grundlæggende synes jeg, at al transport med færgen bør være gratis. Færgen er den forlængede vej.

Flere biler, evt. flere i biler i hver husstand, skaber øget behov for færgekapalet. Udviklingsplanen bør derfor på sigt være sådan, at man på Fejø kører i el bil og så har man dieselhørmeren stående i Kragenæs, evt. i aflåst indhegning. Således bliver færgens opgave på sigt at transportere mennesker, cykler, dyr og gods, ikke privatbiler (ambulancer, lastvogne m.v. skal naturligvis med færgen).

De 14 indkomne svar repræsenterer ind- og udpendlere, børn og unge der er skolesøgende på Lolland, sommerhusejere, spontane brugere, pensionister og selvstændige erhvervsdrivende (bl.a. indenfor turisterhvervet, herunder den ansatte i Fejø Turistinformation). Svarene vil indgå i færgebrugerudvalgets næste møde med den administrative ledelse på færgeområdet. Tillige vil de generelt indgå i færgegruppens deltagelse i 3Ø samarbejdet, herunder arbejdet med en udviklingsplan for de tre øer (læs om denne andetsteds i bladet).

Ud over ovennævnte sammenskrevne forslag, ønsker, kritik mv. modtog vi et mere sammenhængende indlæg fra en af øens 4 store landmænd, som giver et indblik i hvorledes færgesituationen har betydning for landbrugserhvervet.

Brugertype: Erhvervsdrivende, landbrug

Årligt brug af færge: 26 sættevogne tur/retur m grise
97 lastvogn tur/retur m/hænger: korn, roer, frø, foder, gødning, såsæd + div.
10 lastvogne tur/retur u/hænger: olie, større gods m.m.
50 traktor m/vogn el redskab
34 personbiler tur/retur: dyrlæge, konsulenter og andet
2 årskort bil ansatte der bor på Lolland (alle hverdage morgen og aften)
2 årskort person ansatte der bor på Lolland (alle hverdage morgen og aften)

Samlet pris incl. personer ca. 75.000,-kr.

Ønsker og bemærkninger vedr. fartplanen:

Færgen har alt for lille kapacitet i tidsrummet 6.30 til 10.00 og 15.00 til 17.30. Jeg prøver så vidt muligt at undgå brug af færgen i ovenstående tidsrum, fordi det gerne resulterer i en times ventetid – det er møg irriterende, og vognmænd brokker sig tit over at være fanget i færgekøen. Det resultere nogle gange i at chaufføren ikke kan nå hjem inden hans køre/hviletid er brugt op – så kan han sove på en rastepads 20 km fra sin familie. Enkelte vognmænd nægter at levere vare på Fejø på grund af risiko for spildtid i færgekøen. I tidsrummene 6.30 til 10.00 og 15.00 til 17.30 bør færgen udnyttes optimalt med halvtimesdrift.

Ønsker og bemærkninger vedr. nødplan:

Der skal simpelthen en ordentlig afløserfærge på ved planlagte værftsophold m.m. alt går i stå med nødplan. Dette års mareridt med 5 uger på nødplan kan skræmme enhver pendler fra hus og hjem på Fejø. Som erhvervsdrivende udskydes alt transport til fartplanen igen er normal – lastbiler bliver fanget på øen i 3-4 timer, da de ikke kan nå at læsse af/på og tilbage igen inden færgen er sejlet en tur til Femø. Ventepenge på en lastbil er ca. 400 kr/time, så det koster en del ekstra på de fragter der ikke kan udsættes til sejladsen er normal.

Ønsker og bemærkninger vedr. busforbindelser og færgefart:

Det skal bare passe sammen – som det er nu kan jeg kun ansætte folk fra Lolland, som har eget køretøj – busforbindelserne kan ikke bruges som de er nu. Dette belaster i øvrigt den sparsomme kapacitet vi i forvejen dør med – alle kommer med hvert sit køretøj.

Ønsker og bemærkninger vedr. prisniveau og billetteringssystem:

Det er kun på en lille del af mit forbrug jeg kan bruge værdikort (og opnå rabat), fordi det er forskellige vognmænd og forskellige lastbiler der kører hver gang. Når jeg f.eks. skal have et læs foder til grisene, så ved foderstofselskabet først hvilken vognmand, og hvilken lastbil, og hvilken chauffør der skal en tur til Fejø fra Århus ca. 8 timer før bilen bliver sendt af sted. Dette umuliggør brugen af værdikort (og rabat) for mit vedkommende. Løsning – giv rabat til kunder med en konto, jeg indbetaler gerne forud.

Hvorfor skal det være så svært/umuligt at udstede årskort? Jeg har lige måtte vente 5 uger på et årskort pga. ferie, dårlige undskyldninger m.m.

Bilag 3

Høringssvar om Fejø Skole i Lolland Kommunes skolestruktur

Fejøforeningen & Fejø bosætningsgruppe
Brigetvej 6
4944 Fejø

Til: Lolland Kommune
Jernbanegade 7
4930 Maribo

Fejø den 15. marts 2007

Høringssvar om kvalitet i Folkeskolen i Lolland Kommune, herunder strukturen i folkeskolen

Fejøforeningen og Fejø bosætningsgruppe ønsker med dette høringssvar, at belyse vigtigheden af, at Fejø Skole bevares og udvikles i en kommende skolestruktur i Lolland Kommune.

Med baggrund i Fejø skoles historie og betydning for bæredygtig udvikling, generelle betragtninger om landdistrikts- og skolepolitik, samt en formulering af visioner og muligheder for Fejø Skole i fremtiden forsøger vi at komme rundt om dette emne.

Vi bifalder meget forslaget om at arbejde for en madordning på alle skoler og anser de to formål på dette område som overordentlig vigtige.

Fejø Skole – baggrund

Fejø Skole er øens hjerte og færgen er livsnerven. Så enkelt siger vi det på Fejø. Fejø Skole er en ø-skole og som sådan anderledes end de øvrige skoler i Lolland kommune. Øens liv er i høj grad centreret omkring skolen – både som et basalt servicetilbud for bosiddende og tilflyttende børnefamilier, som arbejdsplads for lærere og elever, som ramme om ”bofællen” Fejø Børnehus og som samlingssted for store dele af øens kulturelle og sociale liv.

Vi har på Fejø erfaringer med at have flere ”slags” folkeskoler. Som udgangspunkt rummede Fejø Centralskole 0. til 7. klasse. Efterfølgende gik skolen en årrække fra 0. til 6. klasse Ved den sidst gennemførte skolestruktur i Ravnsborg Kommune, blev klasseantallet reduceret på Fejø Skole, ligesom på Birket og Sandby skoler. De 3 små skoler rummede således fra 2000 kun 0. til 3. klasse. Lokalt besluttede man sig for at arbejde for mere skole på Fejø bl.a. ved hjælp af aktive arbejdsgrupper under Fejøforeningen, herunder specielt bosætningsgruppen og webgruppen som står for Fejøs hjemmeside www.fejoe.dk. Et frugtbart samarbejde mellem skolen, skolebestyrelsen og Fejøforeningen, samt en bred lokal opbakning og en mærkbar tilflytning af børnefamilier betød, at Fejø Skole fik genåbnet 4. klasse i 2003.

Siden da har Fejø Skole haft undervisning til og med 4. klasse. Skolen har dog lidt under en del omskiftelighed som har skyldtes bl.a. skiftende ledere (hvor de sidste to har været konstituerede og altså ikke fastansatte på Fejø Skole), skiftende skolebestyrelsesformænd, skolebestyrelser og tillige en stor udskiftning i gruppen af skolesøgende børn grundet til- og fraflytning. Samtidig har hele kommunesammenlægningen skabt en generel usikkerhed om fremtiden.

Kvaliteten på Fejø Skole - herunder strukturen og det lokale ansvar

Erfaringerne med skole på Fejø tyder på, at jo flere børn, lærere og klassetrin der er, jo bedre for både børn og skole og ø i bredeste forstand. Kontinuitet i ledelse, lærerstab og skolebestyrelse vurderes også at have en markant betydning for kvaliteten. Ligeledes er den lokale opbakning vigtig. Det er indtrykket at indskrivningsprocenten stiger, jo bedre det generelle skoletilbud er (altså jo flere børn, lærere og klassetrin der er). Samtidig er det vigtigt, at Fejøforeningen med arbejdende undergrupper og andre almennyttige foreninger, råd og frivillige sjæle arbejder med bosætning og integration af de tilflyttende børnefamilier. En jævn tilflytning vedligeholder lokalsamfundets fortsatte udvikling og levedygtighed og medvirker til at erhvervs- og arbejdslivet bevares og kommunens skattegrundlag styrkes. Tilflytningen af børnefamilier er helt afhængig af et velfungerende skoletilbud.

Det er samtidig vigtigt at understrege, at vi ser det som en enorm forringelse af såvel rammerne for Fejø skole, som muligheden for lokal indflydelse på egen situation, at der lægges op til, at Fejø Skole mister selvstændig ledelse, administration og skolebestyrelse. Vi vil på det kraftigste opfordre politikerne til at

genoverveje konsekvenserne af dette forslag. I Fejø skoles tilfælde kan det blive svært overhovedet at få en repræsentant i skolebestyrelsen, hvis det gennemføres. Og uden selvstændig ledelse og administration er det svært at se, hvem der skal repræsentere Fejøforældrene og Fejøboerne i den struktur der er lagt op til. Samtidig skal det understreges, at længere transportvej og to skoleskift bliver virkeligheden for skolesøgende børn fra Fejø i de to modeller af det, der skitseres. De to skoleskift er ikke optimale. Og et sådant kommunalt skoletilbud, kan ikke betragtes som et af landets bedste set fra øboernes side. Transportvejen er lang og den dårlige koordination mellem bus- og færgeafgange gør, at der lurer mange åbenbare og uforudsete risici. Uden opsyn på nogen af havnene skal helt ned til 9 til 10-årige børn opholde sig i Vesterby og i Kragenæs. Færgestop på grund af skader, uvejr og forsinkelser generelt på grund af redningskøretøjer m.m. samt eventuelle forsinkelser i bustrafikken kan skabe alvorlige problemer.

Folkeskolen, landdistriktsudviklingen og Lolland Kommune – generelle betragtninger

Der er mange meninger om hvordan man skal tolke PISA 2003 undersøgelsen. Og de er bestemt ikke entydige. Landsforeningen af Landsbysamfund og foreningen Skole og Samfund fremhæver, at små skoler er gode, også iflg. PISA 2003, ligeledes fremhæver de, at OECD påviser at skoler beliggende i mindre byområder (<3000 beboere) giver bedre resultater end gennemsnittet. Og når forskere som Niels Egelund (Professor ved Danmarks Pædagogiske Universitet) udtaler at store skoler er bedst, tilbagevises det bl.a. af Professor i Økonomi Christen Sørensen (Syddansk Universitet) og Professor i Statistik Peter Allerup (Danmarks Pædagogiske Universitet) med selv samme statistiske materiale som Niels Egelund benytter. Hovedargumentet for det forslag der nu er i høring er angiveligt en simpel fremskrivning af børnetallet i Lolland Kommune, som ikke indregner tilflytning. Lolland Kommune har ellers vægtet udviklingsarbejdet højt i den administrative sektor og alt andet lige er der meget, som tyder på, at flere og flere – også børnefamilier - af mange grunde ønsker at flytte på landet.

Ifølge samfundsforsker Lars O. Persson er det især i landdistrikter med et faldende befolkningstal vigtigt, at befolkningen både erkender problemerne, men samtidig også er bevidste om egne ressourcer og muligheder, så de kan inddrages i at skabe en bæredygtig udvikling. Det vurderes endvidere af Erhvervsfremme Styrelsen, at netop lollikkerne i nogle sammenhænge fremstår som havende en lav grad af kollektiv bevidsthed, der ikke er gunstig, hvis man ønsker at fremme bosætning. Derfor bør der fokuseres på at forbedre Lollands image både overfor potentielle tilflyttere, men også og ikke mindst overfor lollikkerne selv.

Antropologen Gunnar L. H. Svendsen fastslår at *"... de fleste af os vel stadig – et eller andet sted indeni – er landboere. Vi lever måske ikke vores liv på landet, men mange af os lever med drømmen"*. Samme Gunnar Svendsen lavede i forsommeren 2003 en interviewundersøgelse om de nye tilflytteres problemer og muligheder i Ravnsborg Kommune. Han påpeger blandt andet, at Ravnsborg kommune er i en rigtig gunstig situation, hvad angår bosætning, hvis der i disse år virkelig er tale om en ny folkelig bevægelse hvor folk flytter ud fra byerne for at finde drømmen om det gode liv på landet. Ravnsborg kommune har nemlig mange af de værdier som tilflytterne fra byerne i dag efterspørger; smuk natur, fred og ro, gode udfoldelsesmuligheder, gode vilkår for børn, billige huse osv. Til gengæld er man i nogle sammenhænge ikke særlig dygtig til at integrere de nye tilflyttere i kommunen, og det på trods af at man i høj grad har brug for tilflytning for at imødegå det dalende befolkningstal.

De værdier der her kendetegner Ravnsborg, kan i vid udstrækning også med rette siges at være gældende for størstedelen af Lolland Kommune. Og det bør i denne sammenhæng fremhæves, at skolerne og herunder skolebestyrelserne kan virke fremmende som rum for integration i lokalområderne. Ligeledes må det være klart for enhver, at værdien af skoler i givne lokalområder i høj grad er med til at skabe en kollektiv lokal bevidsthed og stolthed. Skolerne er noget man kan stå sammen om i bestyrelsesarbejdet, i den daglige gang mange har der både dag og aften. Skolerne er vigtige kulturbærende centre i landdistrikterne. Og erfaringerne i Fejø bosætningsgruppes regi viser, at en lille skole og den nærhed man forbinder med en sådan, som udgangspunkt er overordentlig vigtig for de tilflyttende børnefamilier.

Det af Børne- og Skoleudvalget fremsendte forslag til høring foreslår reduktion af klasseantal på flere af kommunens skoler, samtidig med at disse nedlægges som selvstændige enheder med egen ledelse, administration og skolebestyrelse. En sådan centralisering og uoverskuelighed er ikke til gavn for kommunens skolevæsen. Den påtænkte struktur virker udelukkende økonomisk bestemt og vil skade kommunen som helhed: umiddelbart kan det betyde fraflytning af børnefamilier og skatteborgere og samtidig mindske tilflytningen på grund af et beskåret skolevæsen. Kommunens økonomi vil herved blive svækket. Og samtidig må man forvente en øget tilgang til fri- og privatskoler – en udgift for kommunen og

en svækkelse af elevgrundlaget til folkeskolen – både hvad angår antallet af elever, og hvad angår en øget social skævhed i elevsammensætningen.

Det konstateres desværre også at forslaget medfører en betydelig reduktion af formelle nærdemokratiske og borgerinddragelsesmæssige muligheder i forhold til Lolland Kommunes folkeskoler. Det kan næppe være en tilsigtet hensigt i en kommune, hvor man fra politisk side har sagt, at man vil arbejde for at fremme nærdemokrati og borgerinddragelse.

I ”Notat om proces til udarbejdelse af Landdistriktspolitik for Lolland Kommune” til Erhverv og Kulturudvalget i Lolland Kommune står der: *”Til denne første udgave af Lolland Kommunes landdistriktspolitik er faktagrundlaget desværre ikke så omfattende som det med tiden forventes at blive... (...)... Formålet med landdistriktspolitikken er at klargøre kommunens strategi for udvikling på det korte, mellemlange, lange sigt. Der bør i den forbindelse fokuseres på forhold som foreningsliv, offentlig service, transport, erhvervsudvikling m.fl.”* Det noteres med glæde, at Lolland Kommunes foreløbige udkast til en landdistriktspolitik medtænker serviceniveauet, som en faktor man må tænke med, hvis man ønsker at skabe en langsigtet bæredygtig udvikling i de lollandske landdistrikter.

Vi kan ikke understrege vigtigheden af velfungerende folkeskoler i landdistrikterne nok og opfordrer til, at man fra kommunalpolitisk side farer med lempe.

Det synes vigtigt at en kommende landdistriktspolitik er sammenhængende med skolepolitikken og at høringsprocesser tages meget alvorligt, for at sikre den folkelige opbakning til de politiske projekter. Man skulle måske endda tage andre af Lolland kommunes beskrevne demokratistrategier i brug, for at sikre et bæredygtigt beslutningsgrundlag på skoleområdet. Hvis folkeskolen i Lolland Kommune skal udvikle sig til at være blandt landets bedste, må et af de naturlige succesparametre være indskrivningsprocenten på skolerne. Faktagrundlaget bør naturligvis altid fra embedsmandsværkets side præsenteres omfattende nok, før man træffer afgørelser på så centralt et kommunalt kerneområde som folkeskolen.

Folkeskolen på Fejø i fremtiden – kvalitet og struktur

Vi ønsker at Fejø Skole bevares og styrkes som et helt central aktiv for lokalsamfundet Fejø. Bestræbelserne for at bevare og udvikle øen gennem fortsat bosætningsarbejde og andet forenings-, bestyrelses-, og rådsarbejde som fremmer bl.a. integration er vores bidrag. Og visionerne for 3Ø samarbejdet med Askø og Femø, med planerne om færgeforbindelse mellem Fejø og Femø vil skabe fundament for at en bosætning af børnefamilier også vil være mere realistisk på Femø. Børn på Femø vil underbygge elevgrundlaget for Fejø Skole. 3Ø samarbejdet ønsker at formulere en udviklingsplan for øerne, hvor ovennævnte færgeforbindelse vil indgå og her vil Fejø Skoles fremtid naturligvis også være et helt centralt element.

De kulturelle og sociale aktiviteter tager til i området tæt på Fejø Skole. Senest er den ny Fejøhal åbnet efter mange års lokalt frivilligt arbejde og som et af mange resultater heraf, har B. Velos miniputter fra Nakskov for nylig afholdt træningslejr på Fejø. Vi ønsker at vores lokalsamfund i bredest forstand skal bidrage til 3Ø samarbejdets overordnede formål: At øerne lever og blomstrer som helårssamfund. Også til gavn og glæde for andre end øboerne selv og hvem er nærmere og mere velkomne end Lollands borgere, som vi møder derovre på ”den anden side”?

I nærværende situation ønsker vi at 4. klasse bevares på Fejø Skole. På sigt ønsker Fejøforeningen og bosætningsgruppen seriøst i et åbent og ærligt samarbejde med alle interessenter i skolespørgsmålet at arbejde for, at hele mellemtrinnet tilbageføres til Fejø Skole. Vi mener – også med baggrund i erfaringerne fra Birket og Sandby skoler, hvor indskrivningsprocenterne dalede og skolerne lukkede - at Fejø Skole er truet alene i kraft af sin størrelse. Og vi anser da også omskifteligheden og den deraf følgende usikkerhed, som en faktor der kan belyse en del af den fraflytning af børnefamilier, som Fejø har oplevet. En tilbageføring af klasser skal naturligvis ske i takt med at man vurderer det socialt, fagligt og pædagogisk forsvarligt. Det er for os at se vigtigt, at der politisk skabes ro omkring skolen og at den får lov til at udvikle sig i takt med lokalsamfundet.

Vi har på Fejø gode erfaringer med at have skole fra 0. til 6. klasse. Eleverne har altid udgjort en helhed og et fællesskab, indenfor hvilken de enkelte aldersgrupper gensidigt lærer af hinanden. En mindre skole har umiddelbart ikke de samme fordele. Børne- og forældregruppen er mindre og lærerkollegiet ligeså, hvilket naturligt medfører både sociale og faglige begrænsninger i forhold til en større skole. Det er ligeledes vores indtryk at indskrivningsprocent generelt set er højere jo flere klassetrin der er på skolen. Fejø skoles distrikt havde i 1999 Ravnsborg Kommunes langt laveste frekvens af elever det søgte til en anden skole. Det bør stærkt betænkes, at en skole i nærmiljøet – og specielt på en ø som Fejø – er medvirkende til at give børnene rødder og følelsen af tilknytning til og samhørighed med området, hvilket er en uvurderlig og

dyrebar ballast i deres videre liv og tilværelse. Fejðforeningen og Fejð bosætningsgruppe bidrager gerne på enhver relevant måde på skoleområdet, man måtte ønske det fra Jeres side. Sammenslutningen af Danske Småøer er ud over Lolland Kommune en af Fejðs oplagte samarbejdspartnere og her er bevarelse af ø-skoler også højt prioriteret. Måske kunne man på sigt stille mod et samarbejde mellem Askø, Femø, Fejð, Lolland Kommune og Ø-sammenslutningen, som vi kalder den lokalt.

Vi håber og tror på at et samarbejde mellem kommunalpolitikere, administrationen og øboerne vil skabe en frugtbar fremtid for Fejð Skole, Fejð, måske endda Femø, Askø og Lolland Kommune som helhed.

Med venlig hilsen

På en enig Fejðforeningens og Fejð bosætningsgruppes vegne

John Larsen

Formand for Fejðforeningen

&

Henriette Spandet Jensen

Medlem af Fejð bosætningsgruppe

Fejðforeningen og Fejð bosætningsgruppe vil rette en opmærksomhed og tak til Skolebestyrelsen ved Fejð Skole i 1999 v. Formand Steffen Hummelrose, hvis "Høringssvar vedrørende skolestrukturen med virkning fra august 2000 i Ravnsborg Kommune" grundet sin fortsatte aktualitet for Fejð Skole, har været til støtte i nærværende høringssvar

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref1#_ftnref1http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) -

[_ftnref1#_ftnref1Diklev, Barbara: DPU Professor fusker med Folkeskolens fremtid. I:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref1#_ftnref1Diklev, Barbara:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[DPU Professor fusker med Folkeskolens fremtid. I:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Landsbynyt](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref1#_ftnref1Diklev,](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Barbara: DPU Professor fusker med Folkeskolens fremtid. I: Landsbynyt. Landsforeningen af](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Landsbysamfund. Oktober 2006 \(16. årgang nr.6\).](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref2#_ftnref2http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) -

[_ftnref2#_ftnref2Persson, Lars O.: Policy and Politics in Rural and Regional Development Lars O. Persson. I:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref2#_ftnref2Persson, Lars O.:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Policy and Politics in Rural and Regional Development Lars O. Persson. I: Rurality, Rural Policy and Politics](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[in a Nordic-Scottish Perspective.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref2#_ftnref2Persson, Lars O.: Policy and Politics in Rural and Regional Development Lars O. Persson. I:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Rurality, Rural Policy and Politics in a Nordic-Scottish Perspective. Esbjerg: Danish Centre for Rural](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Research and Development. 2002.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref3#_ftnref3http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) -

[_ftnref3#_ftnref3Lolland – udkant under](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[udvikling.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref3#_ftnref3Lolland –](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[udkant under udvikling.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref3#_ftnref3Lolland – udkant under udvikling. Erhvervsfremme Styrelsen, Erhvervsministeriet. 1998.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref4#_ftnref4http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) -

[_ftnref4#_ftnref4Svendsen, Gunnar L. H.: Livet på landet – drøm og virkelighed. I:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref4#_ftnref4Svendsen, Gunnar](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[L. H.: Livet på landet – drøm og virkelighed. I: Jordens](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Folk](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref4#_ftnref4Svendsen,](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Gunnar L. H.: Livet på landet – drøm og virkelighed. I: Jordens Folk 37\(4\). Århus: Dansk Etnografisk](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[Forening. 2002.](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp -

[_ftnref5#_ftnref5http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp) -

[_ftnref5#_ftnref5Svendsen, Gunnar L. H.:](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref5#_ftnref5Svendsen, Gunnar](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

[L. H.: Vi hilser da på hinanden... De nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune: Problemer og](http://www.fejoed.dk/dokumenter/fejfoeforeningen_skolehoering_2007.asp)

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref5#_ftnref5](#)Svensden, Gunnar L. H.: Vi hilser da på hinanden... De nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune: Problemer og muligheder. Esbjerg: Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter. 2003.

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref6#_ftnref6](#)http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref6#_ftnref6](#)Notat om proces til udarbejdelse af Landdistriktspolitik for Lolland Kommune.

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref6#_ftnref6](#)Notat om proces til udarbejdelse af Landdistriktspolitik for Lolland Kommune. Bilag til referatets punkt 14 " Forslag til plan for udarbejdelse af Landdistriktspolitik for Lolland Kommune" ved mødet i Erhverv og Kultur-udvalget 6. feb. 2007

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref7#_ftnref7](#)http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref7#_ftnref7](#)http://www.fejoie.dk/dokumenter/velo_traeningslejr_2007.asp

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref8#_ftnref8](#)http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref8#_ftnref8](#)Skolestruktur i Ravnsborg År 2000.

http://www.fejoie.dk/dokumenter/fejoeforeningen_skolehoering_2007.asp - [_ftnref8#_ftnref8](#)Skolestruktur i Ravnsborg År 2000. Til Borgmesterkontoret. Redegørelse, analyse og forslag fra Fejø skolebestyrelses arbejdsgruppe. 1999.

Bilag 4

Referat fra Borgermødet på Fejø om udviklingsplanen 15.5.08

1. Befolkningstal indtil nu.

Der blev vist en række diagrammer over befolkningstallene på vore nærliggende øersiden år 1900, og ligeledes over gennemsnitsalderens udvikling på Askø, Femø og Fejø. På Fejø er den næsten konstant, mens den er kraftigt stigende på de to andre øer.

Fødselsunderskud (hver gang der på Fejø fødes 2-3, dør der samtidig 12-13) – altså behov for tilflytning. Vi kan godt få tilflytning – fraflytning er det store problem.

Kirsten: Der var også gennemtræk i 70'erne.

2. Strategier:

Hvem skal bestemme?

Lokale, investorer udefra, weekendfolket, kommunen, staten eller? Hvorfor peger vi på etablering af et demokratisk valgt råd?

Øboere er vidende og kompetente og ved i lang de fleste tilfælde mere om tingenes tilstand end kommunalpolitikere på Lolland.

Det lokale demokrati – og ”lugten i bageriet”.

Landdistriktsudvikling og den lokale forankring.

Få personer der på frivilligt basis sørger for at følge med i dag – meget sårbart!

H: I de gamle sogneråd kunne man få snakket ud om evt. fejl. I dag ved vi ikke, hvem vi skal henvende os til for at få en løsning på problemerne. Vi har dog allierede: Den tidligere indenrigsminister har betonet lokaldemokratiets betydning i forbindelse med kommunalreformen.

Infrastruktur (færger m.v.)

Vi ønsker flere afgange på hverdage, socialt retfærdig prispolitik. Færgeforbindelse for personer til Femø.

Færgefart er en nøgle til udvikling af helårssamfundet – invester i færgen!

Gratis bil og godstransport for alle øboere! Dette er allerede på dagsordenen som oplæg til ny færgepolitik på Sammenslutningen af Danske Småøers generalforsamling. Askø, Femø og Fejø kunne være forsøgsområde for ny prispolitik for øboere. Enighed herom.

En række diagrammer viste stigningen i priserne og i trafikmængden i de senere år.

Prisen for 50 ture i bil om året er blevet 4-doblet på 10 -15 år. Værst for Fejøboerne. Flere: Vi modtager nu færre gæster p.g.a. de høje færgetakster.

Bosætningspolitik

H: Behov for en mere realistisk beskrivelse af øen for nytillflytterne. Det er nok ikke det bedste sted for et par, som begge er pendlere. Anne J: Behov for at støtte livet for de unge på øen. Enighed om, at dette skal nævnes i udviklingsplanen. Indslusningsboliger (for børnefamilier f.eks.) savnes.

Diskussion om persontransport Femø-Fejø, evt. m. brug af delebiler. (Der er i øvrigt søsat en færge til Vejrø trafikken i går)

Weekendattester m.v.

Vigtigt at vi sikrer, at der er helårshuse til salg for dem, som ønsker at bosætte sig her!

Stop for weekendattester fortsættes og skærpes? Erfaringerne fra Askø, erfaringer andre steder fra?

Den lokale købekraft er reduceret markant ved prisstigninger i landets vækstcentre!

Er vi blevet fattige i udkanterne?

Knud: Der er flere sommerhuse, der nu bliver beboet helårs.

Hvorhen skal vi? Målet?

Helårssamfund eller turistsamfund? Vi ønsker det første.

Otium/pensionistsamfundet en illusion!

Turistsamfundet kommer af sig selv, hvis vi ikke foretager os noget.
Det kommer tidligere til Askø og Femø end Fejø.
Diagrammet over gennemsnitsalderen på de tre øer viser forskellene.

4. Ideer til hvordan vi når målet?

Skolen styrkes? Ja, og færgen.

Erhverv på øen eller andre steder lettes? Inkl. de lokale forretninger som købmanden. (Seneste udvikling m.h.t. Møllebutik, turistinformation m.v. kan også komme med i udviklingsplanen.)

Jørgen F. Jensens ideer? Bl.a. dæmning til Femø, som jo er en ide fra 1958.

Andre ideer? Heidi: Hvad kan mon få Femø boerne til at ønske forbindelse til Fejø?. Kirsten: Ø-skolesamarbejde kan styrkes. Andre kommentarer: Vi skal fastholde vores sundhedsberedskab.

Vedvarende energi? Færger på brint eller rapsolie, eller andre energirigtige ting, f.eks. arbejde imod at være selvforsynende v.h.j. a. solceller?

Kai: Bosted for Femø bælter arbejdere? Lav udleveringsmateriale, så vi kan reklamere for det.

Småøerne i 1 kommune? God ide.

Gratis færge for øboere (bil)? Ja Gratis for turister? Ja.

Hurtigfærge til Karrebæksminde og Næstved Kommune?

Demonstrere konsekvenserne af den økonomiske og politiske udsultning vi har været udsat for siden 1970?

Holde fast i kommunalreformens intentioner om decentralisering?

5. Afslutning

Sammenfattende kan det siges, at mødet generelt bekræftede forslag til elementer i Fejø's udviklingsplan, der blev præsenteret.

Om den fortløbende proces? Vi vil søge om midler til at have en levende, opdateret udviklingsplan på nettet. Vi skal også have mere kontakt til de store lokale erhverv, herunder landmændene. Meningen med udviklingsplanerne er, at de skal søges virkeliggjort over 5 år.

Kirsten: Kommunen er nu i den såkaldte planstrategifase. Om 6-9 måneder kommer den egentlige planfase, der vil indebære nye høringer.

Kom og diskuter

Femø's fremtid

Hvordan kunne du tænke dig Femø i fremtiden?

I forbindelse med udarbejdelse af Femøs udviklingsplan, vil vi gerne drøfte alle emner vedrørende Femøs fremtid, f.eks.:

Hvor mange fastboende skal vi være?

Hvordan med aldersfordelingen?

Hvilke faciliteter skal vi have?

Hvilken form for turisme vil vi have?

Hvordan holder vi bedst liv i købmanden?

Hvad med havnen?

Hvilken erhvervsudvikling er realistisk?

Hvad med færgeforbindelser?

Skal vi satse på vedvarende energi?

Hvordan med samarbejdet med de andre øer?

Hvad kan vi blive enige om?

Hvordan påvirker vi bedst udviklingen i den retning vi ønsker?

Åbent borgermøde

på Præstegården, Femø

lørdag den 16.2 kl. 14-16

Alle er velkomne!

**Femø Beboerforening
v. Udviklingsgruppen**

Bilag 6

Referat af Borgermøde 9/5 – 2008 på Femø Kro.

Tema: Udviklingsplan for Femø
                          Udviklingsplan for havnen
Fremmødte: ca. 33

Indledere: Inge-Lise Bisted
                  Hanne Norup Carlsen
                  Torben Vindnæs
Ordstyrer: Ole Willersted

Inge-Lise indledte med en oversigt over aftenens struktur.

Punkter:

1. Befolkningstallet Hvordan får vi flere fastboende?
2. Færgen – vores livsnerve!
3. Femøs særlige værdier.
4. Hvordan skal vi passe på naturen?
5. Hvor kan man bo?
6. Turisme.
7. Vedvarende energi og økologi.
8. Hvilke faciliteter har vi brug for?
9. Hvilke aktivitetsmuligheder ønsker vi?

Et spørgsmål om, hvorvidt afvandringen fra Femø var et problem, blev besvaret med konklusionen, at det bliver de ældre og efterløunnerne, der fremover skal bære øens udvikling.

Det blev opfattet som urealistisk at kunne tiltrække pendlere, men man så gerne at erhvervsaktive bosatte sig på øen, evt. ved målrettede kampagner. Eksemplet med annonceringen efterkøbmand til øen blev fremhævet (gav mange ansøgere).

Poul Vestervig fremførte som synspunkt, at mennesker med fælles interesser skulle motiveres for at komme til øen.

Færgens og havnens betydning for øen blev kraftigt understreget. Ligeledes blev det understreget, at færgens økonomi ikke må undergraves af tiltag som (person)bådfart til Fejø.

Der var ikke på mødet stemning for, at foreningen skulle arbejde videre på en forbindelse mellem Femø og Fejø.

Foreningens fortsatte arbejde for at skaffe en afløserfærge til brug i spidsbelastningsperioder og aflyningsperioder blev positivt modtaget.

Billetprisen vurderes som høj. Fra deltagerne kom et forslag om, at håndværkere til øen skulle fritages for billetbetaling.

Femøs særlige værdier er først og fremmest baseret på naturoplevelser. Derfor skal den bevares og beskyttes.

Det blev nævnt, at moser og vandhuller i tidens løb er svundet stærkt ind, og at de offentlige gangstier i nogle tilfælde lider samme skæbne.

Et forslag om et naturplejeudvalg gav med det samme to medlemmer, Ole Brinck og Anne-Lise Svensson.

Fra deltagerne blev fremsat forslag om opsætning af 'hundeposestandere' for at komme forureningen

til livs.

I øvrigt blev det nævnt, at det bedste ved Femø er alt det, man er fri for!

I bosætningsspørgsmålet er kommunens indstilling til at lade sommerhuse få helårsstatus negativ.

Beboerforeningen undersøger muligheden for udstykning af helårsgrunde.

Det tilkendegaves, at muligheden for lejelejligheder (til ældreplejen) synes udtømt, men Anette Tirsted arbejder stadig på sagen.

I turismespørgsmålet var det en enig indstilling, at 'fredelig turisme' skulle fremmes og skabe en parallel økonomi og potentielle tilflyttere.

Der blev fremsat kritik af visse jazz-gæsters attitude og alt andet end stuereneadfærd i sæson 2007.

Medvirkende hertil er de alt for få offentlige toiletter.

Der savnes et læskur i anlægget, så man kan sidde og nyde naturen også i dårligt vejr.

Naturcamping skal fremmes.

Sejlerne blev nævnt som nemme og gode turister.

Cykelturisme skal fremmes.

Energi og økologi:

Femø må ikke opstille vindmøller, da området er et EU-fuglebeskyttelsesområde.

Derimod kan der arbejdes på at fremme andre alternative energikilder, såsom jordvarme, solenergi og mulighederne for brændselscelle-teknologien (brint), da Lolland Kommune er i gang med mange tiltag i den retning.

For økologi-problematikken er synspunktet, at det er problematisk!

Nødvendige faciliteter:

Punktet blev ikke færdigbehandlet udover de tidligere anførte indslag om færge, læskur og toiletter.

Aktivitetmuligheder:

Dette punkt blev ikke nået.

Tvungen frivillig referent:

Søren Schack Hansen

For temaet: Havnens udvikling
kommer der et selvstændigt referat fra havneudvalget.

Bilag 7

Indkaldelse til borgermøde på Femø, september 2008.

i Præstegården

onsdag d. 17. kl. 19 og lørdag d. 20. kl. 16

Sommersæsonen er forbi, og det er tid til at drøfte hvordan det er gået og hvad vi kunne ønske os anderledes til næste år. Vi har inviteret ”Havnehøkeren” og overfartslederen for ”Femøsund” til at deltage i møderne. Vi har besluttet at afholde to møder så flest mulige kan få lejlighed til at komme til orde.

Dagsorden:

1. Havnehøkeren” – erfaringer, forslag og ønsker for den kommende sæson.
2. Færgen – erfaringer, forslag og ønsker. Fartplan, nødplan og prispolitik.
3. Orientering om besøget af Folketingets Økontaktudvalg.
4. Præsentation af udviklingsplanerne

Vel mødt!

Femø Beboerforening

Bilag 8

Vision for Fejø Møllebutik&Turistinformation Aps

Udgangspunktet for arbejdet med bæredygtig turisme og bæredygtig udvikling af turisterhvervet er Fejøs udvikling henimod et blomstrende helårssamfund for flere generationer. Ved bæredygtig forstås vi at udviklingen kommer lokalsamfundet som helhed til gode udover at skabe indtægtsgrundlag for den enkelte. Vi ønsker en form for turisme, der i højere grad er bredt ud over hele året og hvor den enkelte turist gives mulighed for et varieret udbud af varer og ydelser.

Vi ønsker at fremme kendskabet til Fejøs, Femøs og Askø/Lilleøs tilbud inden for turisme. Dette skal forstås bredt, idet vi både ønsker at udvikle den eksterne markedsføring, gerne i samarbejde med andre turitkaktører og aktører inden for andet erhverv, men vi ønsker også at informere internt på øerne.

Vort første mål er at skabe en platform hvorfra der skabes nye muligheder for indtægtskilder; dette være sig i form af nye virksomheder, nye produkter opstået gennem samarbejde mellem eksisterende virksomheder, som kompetanceudvikling og som jobskabelse for enkeltpersoner.

Vi ønsker at danne netværk og være et regionalt fyrtårn for turisme. Blandt andet ønsker vi at markedsføre lokalt producerede kvalitetsfødevarer fra Fejø, Femø og Askø/Lilleø, Lolland-Falster og de 27 danske småøer. Desuden ønsker vi at udvikle tilbud inden for sundhed, wellness og kurser.

Oktober 2008

Anita Thorlacius Winter, Kai Winter, Mick Moloney, Anne Moloney